

UNA VEU CONTRA L'ANTI-FEMINISME BURLESC
EN LA LITERATURA VALENCIANA DE CORDELL:
EL COL·LOQUI «LA DEFENSA DE LES DONES»,
PROPIETAT D'UN CEGO D'ALAUQUÀS

1. COL·LOQUIS I RAONAMENTS.

Una part important de la literatura valenciana de cordell s'ha perdut o s'ha destruït, bé per causa de la poca consistència material dels plecs destinats al consum massiu en qué s'imprimia, bé per la escassa consideració en qué fins a fa ben poc l'han tinguda lletraferits i especialistes en literatura. S'ha traduït això en un menyspreu obert o en una volguda negligència en la busca, catalogació rigorosa i estudi de col·loquis, raonaments i altres composicions de semblant estil, que es jutjaven més per la seua índole generalment marginal, efímera i a voltes grollera, que pel seu valor com a vehicle d'una expressió popular plena de vitalitat.

El poeta Teodor Llorente, patriarca de la renaixença valenciana, els tenia en molt baix concepte pel «corromput i rebordonit» llenguatge que feien servir i per la temàtica poc escrupolosa en qué es complaien:

Teníem ací a València una llegua viva i una literatura morta; perquè, encara que mai s'ha deixat d'escriure en valencià, els populars autors de romanços i coloquis i els que després portaren esta llengua al teatro i el periodisme satíric i festiu, la usaren sense estudi ni poliment algú, corrompuda i rebordonida com la trobaven en los llavis de la gent indocta, i bàrbarament castellanizada en la ciutat¹.

El *coloqui* es un romance, dialogado a veces (de lo cual viene su nombre) escrito en valenciano ramplón, y en el cual suele dominar la nota satírica y picaresca, no adelgazada por el ingenio, sino bien abierta, *grosso modo*, para que todos la entiendan. [...] la histo-

¹ LLORENTE [OLIVARES], Teodor: «Endreça al Senyor Don Marià Aguiló en la Biblioteca de la Universitat de Barcelona», *Llibret de Versos*, València, 1885, pàgs. 10-11.

ria de algún tahir de baja estofa, [...] las desventuras de un galán burlado, las disputas de marido y mujer, suelen dar cómico asunto a estas groseras sátiras, cuyos chistes o desvergüenzas acogen los hombres con ruidosas carcajadas y las mujeres con prolongados chillidos, equívoca expresión del pudor alarmado o del gusto satisfecho².

Aquest to clarament despectiu de les paraules de Llorente trobà després ressò en la furibunda arremesa d'algun dels seus successors, com ara el poeta Miquel Duran de València, qui en la dècada dels anys trenta sentenciava:

La terra on descansaven les despulles de la nostra parla era profanada amb el carnestoltes macabre d'una poesia plebea i grollera, i amb els romanços, coloquis í comèdies d'una gràcia extremadament baixa i grassa, d'una literatura barroera, deplorable en tots els aspectes³.

L'atac, de tan extremada duresa que resulta perfectament equiparable al que feia Don Juan Menéndez Valdés en un seu conegut i moltes voltes reeditat discurs forense de 1798, no demostra més que el lamentable desfasament en què es trobava. Assegurava l'il·lustrat escriptor castellà que semblants

reliquias vergonzosas de nuestra antigua *germanía* y abortos, más bien que producciones, de la necesidad famélica y la más crasa ignorancia o a veces de otros tales como los héroes que celebran, nada presentan al buen gusto ni a la sana razón que las deba indultar de la proscrición que socilito⁴,

Però, afortunadament, els col·loquis i raonaments sempre han despertat un cert interès entre erudits, antiquaris populars, folkloristes, bibliògrafs i bibliòfils. Sense entrar a considerar l'activitat dels valencians que a cavall dels segles XVIII i XIX es dedicaren a escriure'n o col·leccionar-ne, com ara Joan Batiste Escorigüela, Pasqual Agulló, Josep Garcia, i diversos altres, ja des dels temps de la Renaixença trobem que se'ls dedica una ininterrompuda atenció per part de personatges ben significatius de la cultura valenciana.

² LLORENTE [OLIVARES], Teodoro: *España. Sus monumentos y artes. su naturaleza e historia: Valencia*, II, Barcelona, Daniel Cortezo y C^o, 1889 [València, Albatros, 1980], pàgs. 450-451. En realitat des de la pàg. 393 s'estampà l'any 1900, com indica una advertència inserta al peu d'aquella.

³ DURAN DE VALÈNCIA, Miquel: *Teodor Llorente*, Barcelona, 1936, pàg. 25.

⁴ MENLÉNDEZ VALDÉS, Juan: «Discurso sobre la necesidad de prohibir la impresión y venta de las jácaras y romances vulgares por dañosos a las costumbres públicas y de sustituirles [sic] con otras canciones verdaderamente nacionales que unan la enseñanza y el recreo...» [10 de juny de 1798], *Discursos forenses*. Edición al cuidado de José Esteban, Madrid, Fundación Banco Exterior, 1986, pàg. 102.

El 1878 Costantí Llombart va incloure i aclarir l'autoria de diversos col·loquis en la seua antologia biogràfica *Los fills de la morta-viva*⁵. Pasqual Dasí, Vescomte de Bétera, proposava en 1882 des de les pàgines de la prestigiosa *Revista de Valencia*, per ell fundada i codirigida, iniciar la publicació dels col·loquis manuscrits del segle XVII de què aleshores es tenia notícia, en part duent-ho a efecte. Mossén Jotxim Martí Gadea, *el retor de Mislata*, recollia el 1891 en el seu *Ensisam de totes herbes*⁶ vint-i-quatre trobos, tretze col·loquis i tres xistes d'entre els més celebrats i populars. I alguns anys més tard, el 1905, el doctor Faustí Barberà, alaquaser i valencià il·lustre per molts conceptes, classificava i donava a conèixer una important part dels col·loquis escrits al llarg del segle XVIII pel notari Carles Ros⁷.

En els anys vint i trenta del nostre segle, alguns projectes d'editar aquesta classe de literatura es van vore frustrats, bé per la falta de mitjans econòmics, com és el cas de l'anomenada *Demopèdia Valenciana* impulsada el 1923 per l'aleshores degà de la premsa valenciana Josep Navarro Cabanes, o bé per les adverses circumstàncies històriques conseqüència del conflicte bèl·lic de 1936-1939, com va succeir de fet amb els volums que en 1935 anunciava la *Col·lecció «Tyrin»* —continuadora de la desapareguda Societat Valenciana d'Edicions— dels col·loquis siscentistes de Pere Jacint Morlà⁸, dels dihuïtescs del ja esmentat Carles Ros, dels relatius a la Guerra del Francès i encara d'altres.

Dins la interessant labor folklòrica que va desplegar en la immediata postguerra, Rafael Gayano Lluch donava a llum, el 1949, el seu interessant article «El "Colòqui" y los Coloquiers»⁹. I després d'allò s'han succeït diverses reproduccions facsímils de col·loquis i raonaments, divulgades al llarg d'una vintena d'anys en edicions molt restringides i localitzades o també en altres de major difusió, entre les quals destaquen, ja en la dècada dels anys setanta, la curada per Ricard Blasco: *Col·loquis i raonaments* i algunes de la col·lecció «*Lletra Menuda*» de Sueca.

Gràcies als esforços de destacats bibliòfils, que han col·leccionat estes peces populars per la seua condició d'obretes rares i curioses, i també gràcies als

⁵ LLOMBART, Constantí: *Los fills de la morta-viva*. Valencia, Emprenta d'Emili Pasqual, 1878.

⁶ [MARTÍ GADEA, Jotxim]: *Ensisám de totes herbes*. Valencia, Imp. de Chusèp Canales Romá. 1891.

⁷ BARBERÀ, Faustí: *Conferencias sobre bio-bibliografía de Carlos Ros*, Valencia, Imp. de Francisco Vives Mora, 1905.

⁸ Una molt recent edició: MORLÀ, Pere Jacint: *Poesies i col·loquis. Introducció i edició d'Antoni Ferrando Francés*, València, Alfons el Magnànim. I.V.E.I., 1995, «obra que no pot restar desconejada per més temps», pàg. 37.

⁹ «Las Provincias». *Almanaque para 1949*, Valencia, Imp. Domenech, 1948, pàgs. ???.

afanys cronístics de diversos erudits, se n'ha conservat una bona quantitat que ens permet, hui per hui, conèixer diversos aspectes quotidians i extraordinaris de la vida tradicional del passat, en especial la dels segles XVIII i XIX, període al llarg del qual més se'n van publicar.

L'interés, per una part, d'aprofundir en el coneiximent d'aquesta literatura com a tal i, per una altra, d'estudiar el context que la produïa, han conduït darreterament a la realització d'alguns treballs prou rellevants que, partint de les referides col·leccions, tracten d'establir les característiques literàries i la significació social de tal producció escrita, encetant així una etapa de creixent sensibilitat en relació a ella dins el món actual dels estudis literaris¹⁰.

2. EL COLOQUI. LA DEFENSA DE LES DONES, D'UN CEGO D'ALACUÀS.

Un text remarcable pel seu inusual argument dins la classe de producció a què pertany, així com per la seua forma, entreverada de *raonament* i *oració de cego*, és el curiós *Coloqui. La defensa de les dones* estampat ensems a dos trobos en un plec de cordell de mitjan segle XIX. Com que abans del peu d'impremta duu el següent advertiment: «*Es propiedad de Juan Bautista Llopis, ciego de Alacuás*», he cregut interessant reeditar-lo en estes pàgines, tractant d'aclarir diversos aspectes relacionats amb la seua estampado o interessants al seu contingut.

2.1. EDICIONS I EXEMPLARS CONEGUTS.

Sembla que fins ara només s'ha fet una edició del plec que ara reedite i anote, la que el va traure a llum a mitjan segle XIX, com he dit. Donaré de seguida la referència bibliogràfica completa del col·loqui:

COLOQUI. / LA DEFENSA DE LES DONES. [A la fi:] *Es propiedad de Juan Bautista Llopis, ciego de Alacuás.* / VALENCIA: Imprenta de la Regeneración tipogràfica, a cargo de Vicente Civera, / calle del Sagrario de Santa Cruz, número 4. [2 fulls; 22 cms.]

¹⁰ BLASCO, Ricard: «Pròleg», *Col·loquis i Raonaments*, València, Societat Bibliogràfica Valenciana, 1983;-----: *La insolent sàtira antiga. Assaig d'aproximació a la poesia valenciana de caire popular*, Xàtiva, Excel·lentíssim Ajuntament, 1984; CAÑADA SOLAZ, Rosa Julia: «El col·loqui valenciano en los siglos XVIII y XIX», en *Actas de las Jornadas sobre teatro popular en España* [9-11 desembre 1986], Madrid, C.S.I.C., 1987, pàgs. 85-107; *La impremta popular valenciana. Auques, col·loquis i al·leluies*. València, Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura Educació i Ciència-Caixa de València, 1990.

Observem que es tracta d'un dels plecs més senzills possibles, és a dir, un dels que consten solament de dos fulls o, si es vol, d'un full plegat per la mitat, foment en total quatre pàgines. En les tres primeres planes i en la mitat superior de la quarta, totes elles sense numerar, es troba estampat el col·loqui a doble columna —321 versos— i en l'espai restant de la darrera pàgina van impressos els trobos adés esmentats, el segon d'ells en castellà.

Se n'han conservat almenys dos exemplars en distintes biblioteques públiques, fet destacable i no tan freqüent com seria de desitjar. Indique tot seguit la localització de cadascun d'ells:

1) BIBLIOTECA SERRANO MORALES (València): sig. Romances, C. 2/núm. 721.

2) BIBLIOTECA NICOLAU PRIMITIU (València): sig. L. C./núm. 31.

Un tercer exemplar conegut sembla que el va posseir el polígraf i bibliòfil Don Marcelino Menéndez Pelayo a principis del segle XX en la seua excepcional biblioteca, deixada, en morir, a la seua ciutat nadiua. Malgrat les gestions dutes a terme, no l'he pogut localitzar. Tampoc no he pogut assessorar-me si es tractava d'un dels plecs de la col·lecció de literatura de cordell heretada per aquell del seu mestre Milà i Fontanals.

Gràcies a l'afany cultural d'aquests extraordinaris bibliòfils que col·leccionaren tals obretes i gràcies al fet que van llegar les seues magnífiques biblioteques a institucions públiques, el nostre col·loqui no ha passat desapercebut per a certs bibliògrafs autors d'importants repertoris catalogràfics d'obres en valencià, bé siguen generals o de caràcter específic. Josep Ribelles Comín en la seua monumental *Bibliografía de la Lengua Valenciana* el descriu a partir de l'exemplar que pogué consultar en el seu moment a la Biblioteca Menéndez Pelayo, i que jo no he pogut localitzar. Carme Gómez-Senent Martínez en el seu catàleg de literatura valenciana de cordell també en dóna compte, servint-se del plec conservat a la Biblioteca Serrano Morales". L'exemplar de la Biblioteca Nicolau Primitiu no ha s'ha tingut en consideració fins ara.

2.2. DATACIÓ DEL COL·LOQUI.

En el plec no s'indica l'any en què va ser estampat. Cal tindre present que, a diferència d'allò que és usual en en la immensa majoria d'obres cultes, en els plecs populars de cordell és freqüent que manque la data d'impressió, i moltes voltes, fins i tot, la indicació de l'oficina tipogràfica.

¹¹ RIBELLES COMÍN, José: *Bibliografía de la lengua valenciana*, IV: Siglo XIX, Madrid Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, 1978, pàgs. 53-54, catàleg núm. 2.228; GÓMEZ-SENENT MARTÍNEZ, Carme: *Literatura de cordell valenciana dels segles XVIII i XIX. Aportació bibliogràfica*. València, Imp. Gómez Francés, 1982, pàg. 4, catàleg núm. 27.

En el nostre cas el peu d'impremta, adés ja transcrit: «*VALENCIA: Imprenta de la Regeneración Tipográfica, á cargo de Vicente Civera, calle del Sagrario de Santa Cruz, número 4*», ens proporciona informació suficient per a datar-lo sense grans dificultats.

Sabem que l'editor i impressor don Ignasi Boix i Blay establí a València la *Imprenta de la Regeneración Tipográfica* el 15 de novembre del 1856. Allí s'estamparen des d'aleshores alguns setmanaris com *La Guirnalda*, que ixqué a llum baix el patrocini editorial del mateix Ignasi Boix i la direcció de Joan Batiste Ortiz Máiquez, des del 7 de desembre del 1856 al 24 de maig del 1857; o com també *El Eco del Turia*, que va eixir al carrer per primera volta en octubre del 1857 baix la direcció de l'aleshores croniste de València don Vicent Boix i Ricarte. Dites publicacions i unes altres també sorgides del mateix establiment en aquells anys porten al final de cada número exactament el mateix peu d'impremta que el *Coloqui. La defensa de les dones*, de manera que això ens obliga sense cap dubte a considerar-lo coetani, del 1856 o 1857.

S'ha de tindre present que cap a les acaballes del 1857 deixà d'aparèixer el nom de l'oficial encarregat de l'impremta en els peus de les obres allí estampades, i en efecte, Vicent Civera, qui des de la fundació de *La Regeneración Tipográfica* el 1856 ocupava el càrrec de regent de l'obra-dor, ja no treballava allí a l'iniciar-se el 1858, perquè s'havia traslladat a Castelló de la Plana a dirigir una nova tipografia¹². En els anys vuitanta el senyor Civera encara treballava a Castelló com a tipógraf, composant diverses publicacions, com per exemple el diari morellà *El Maestrazgo Liberal*.

El nostre col·loqui, per tant, hagué de ser imprés entre el 15 de novembre del 1856, data fundacional de la impremta d'Ignasi Boix, i les darreries del 1857, data en qué Vicent Civera deixà d'estar al front de les premses de l'obra-dor. Ja que pel text del col·loqui o dels trobos no s'obté cap referència històrica que permeta precisar majorment la datació, haurem d'atendre al fet que en els diversos altres col·loquis exits de la mateixa oficina tipogràfica en els quals s'especifica la data, la més reculada que trobem consignada és la de 1857¹³. L'estampació de col·loquis per part de l'editor Boix no va ser, de consegüent, una activitat empresa de forma immediata, sinó als pocs mesos de fundar el seu

¹² Per a totes aquestes notícies cf. SERRANO Y MORALES, José Enrique: *Reseña histórica en forma de diccionario e las Imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico en España, hasta el año 1868, con noticias bio-bibliográficas de los principales impresores*, Valencia, Imprenta de F. Domenech, 1898-99, pàgs. 23-25 i 71.

¹³ Així, posem per comparança, el *Coloqui nou entre un Llaurador y una lechuguina, Trebolés y Catalina, compost per Chuan Batiste Gómez, nomenat per Santa Pola, de qui és propietat*, VALENCIA: Imprenta de la Regeneración Tipográfica, calle del Sagrario de Sta. Cruz, núm. 4.-1857. En altres col·loquis no s'indica la data d'impressió.

establiment a València. Tot això ens permet afirmar que el nostre col·loqui va ser estampat, sense cap dubte, l'any 1857.

2.3. L'AUTOR.

No conec cap pista que permeta determinar qui fon l'autor del *Coloqui. La defensa de les dones*. L'atribució d'autoria és possible en altres casos en què unes inicials, certes al·lusions dins del col·loqui, el mateix estil del text o altres circumstàncies indiquen més o menys clarament qui l'ha escrit. En el present cas només podem dir que l'autor no va ser el cego d'Alaquàs que s'hi indica com a propietari, perquè, apareixent especificat ben clar el seu nom, també hauria fet constar que estava compost per ell, si havia eixit de la seua ploma. El propietari, a més de cego, cal tindre present que era analfabet i difícilment se li podrien atribuir molts dels passatges d'erudició religiosa presents en el text.

2.4. EL PROPIETARI: «JUAN BAUTISTA LLOPIS, CIEGO DE ALACUÁS» (1813-1879).

El fet que aparega el nom del propietari en el col·loqui es deu a motius estrictament comercials, ja que era justament ell qui feia estampar el text i qui explotava la venda dels plec. Joaquín Marco ha posat de relleu que el fenomen d'indicar en els plec la figura del propietari va desenrotllar-se des de mitjan segle XIX:

Puede considerarse que hacia 1840 se produce la aparición, dentro de los pliegos, de una nueva figura que es el intermediario entre el impresor y el autor. [...] dicha figura es tan antigua como los pliegos mismos, pero ahora se indica ya su nombre en los pliegos. El fenómeno responde a la comercialización e industrialización de los mismos. El impresor deja de ser el «editor» en el sentido tradicional, para convertirse en el hombre que pone a disposición del *propietario* su taller de imprimir. Coexisten, sin embargo, variadas formas de propiedad y de relación entre los protagonistas de los pliegos de cordel: autor, propietario, impresor, librero¹⁴.

En efecte, hi ha una altra figura de la que cal fer esment: el mitjancer que comprava texts als autors i els venia als cegos, sovint esdevinguts propietaris per aqueix conducte. Molt conegut a la València de la segona mitat del segle XIX per exercir dit ofici era un personatge anomenat *Huiso*, al qual el poeta Sanmartín i Aguirre va dedicar l'any 1877 un epigrama molt interessant que dóna idea de la notable redibilitat de tal negoci:

¹⁴ MARCO, Joaquín: *Literatura popular en España en los siglos XVIII y XIX*, I, Madrid, Taurus, 1977, pàg. 154.

Huïso acostuma a tratar
als segos com a borregos
i aquells com a *rey dels segos*
el solen considerar.
Desichant en tot lucrar,
dóna a la imprenta cuartilles
de dèsimes y quintilles
que compra a serts autors nous
que escriuen per quatre sous
plec y mich de seguidilles!¹⁵

En el present cas «*Juan Bautista Llopis, ciego de Alacuás*» bé pogué comprar el col·loqui directament a l'autor, o bé l'adquirí a algun d'aqueixos mitjancers. El fet que, a part de la propietat, indique també la seua condició física i origen facilitava la seua identificació i era recurs publicitari per tal d'atraure possibles compradors.

Joan Batiste Llopis Ruiz —aqueix era el nom complet del nostre cego— va nèixer el 1813 en Alaquàs, de Joan Batiste Llopis Sanchis, natural d'Alaquàs, i Gertrudis Ruiz Ruiz, natural d'Aldaia, i fon batejat a l'església parroquial de l'Assumpció¹⁶. Sos pares s'havien casat l'any abans, el 25 d'agost del 1812¹⁷; ho havien fet en Aldaia, puix és costum tradicional que els casaments es feren al poble de la nòvia.

¹⁵ LLOMBART, Constantino/SANMARTÍN Y AGUIRRE, Chusep F.[rancesc]: *Cabotes y calaveres. Melonar de València. Galeria de retratos de personaches sélebres, dibuixats a la ploma, en serio y en broma y en llenguache bilingüe, per—————y—————*, València, Llibreria de P. Aguilar/Llibreria de F. Aguilar, 1877, pàg. 139.

¹⁶ Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Libro del Yndice de los bautizados en la Parroquial Iglesia de N^a. S^a. de la Asunción de la Villa de Alacuás que comprende los años 1700 [a 1932]*. La seua partida estava registrada en el *Quinke Libri* núm. 11, Batejos (1809-1820), fol. 74v., desaparegut. Sabem que es tracta del nostre cego, perquè dels altres *Juan* o *Juan Bautista Llopis* registrats, el nascut el 1790 morí el 1823, prou abans que s'editara el col·loqui en 1857; un altre nascut el 1858 va morir albat; i el nascut el 1861 era massa jove en la data d'edició que ens interessa. Com vorem, tots estaven emparentats en línia de descendència: el primer era el pare del nostre cego i els segons eren néts seus.

¹⁷ Arxiu Parroquial de l'Encarnació. Aldaia: *Quinke Libri de la Yglesia Parroquial de Aldaya empezado en el año del Señor 1808*, t. 12, fol. 162 v.:

«*En la Yglesia Parroquial del lugar de Aldaya, día veinte y cinco de Agosto del año mil ochocientos doce, en virtud de las diligencias practicadas y letras despachadas por el señor Vicario General, refrendadas de su orden por su notario Don Josef Ygnacio Alama en veinte y seis de Junio del mismo año, precedidas las tres canónicas moniciones, según manda el Santo Concilio de Trento, en esta yglesia y en la de Alaquàs, en los días veinte y ocho y veinte y nueve de Junio y cinco de Julio del expresado año, sin haver resultado impedimento alguno, según certificación del Doctor Benito Fons, cura de Alaquàs, serciorado de la voluntad de los contrahentes, de sus mutuos consentimientos y de sus padres, hallándoles instruidos en la doctrina christiana, haviendo confesado y*

La família Llopis era originària de Quart de Poblet. Joan Llopis Garcia, natural de Quart i avi de Joan Batiste Llopis Ruiz, s'havia casat en Alaquàs amb Francesca Sanchis Gil el 12 de juliol del 1780¹⁸. Ací establits, tingueren sis filis: Joan [Batiste] (1781)¹⁹, Paula Josepa Francesca (1784)²⁰, Rosa Llúcia Maria (1787)²¹, Joan [Batiste] Pau Marià (1790)²², pare del «cego d'Alaquàs», Maria Rosa Eufemia (1792)²³ i Vicent Francesc Marià (1800)²⁴.

recibido en la misa la Santa Comuni6n, despos6 solemnemente por palabras aptas, legítimas y de presente, que in facie Ecclesiae hacen verdadero matrimonio, a Juan Bautista Llopis, mozo soltero, natural y vecino de Alaquàs, hijo legítimo de Juan y Francisca Sanchis, consortes, vecinos de Alaquàs, de parte de una [sic], y de otra a Gertrudis Ruís, docella, natural y vecina de éste, hija legítima de Francisco Ruís y de Gertrudis Ruís, consortes, vecinos de Aldaya; y en acto continuo les celebré misa nupcial, velé y dí las bendiciones nupciales, según manda el Santo Concilio de Trento; fueron testigos Juan García y Juan Gasanave; hicieron cartas dotales el día antes ante Vicente Fluixà, escrivano Real y vecino de Alaquàs; de que certifico.

Doctor Francisco Pasqual Yvorra, Ec6nomo».

¹⁸ Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Parroquial Yglesia de la Villa de Alaquàs, que empieza en el año 1773*, t. 8, fols. 232v. -233:

«En doce de Julio de mil setecientos ochenta, con licencia del señor doctor don Fermín Almarza, Vicario General de este Arzobispado de Valencia, refrendada por Francisco Thomàs Alama, notario, a los veinte i siete de Junio del referido año; publicadas antes las moniciones, según manda el Concilio Tridentino, en esta Parroquia de Alaquàs i en la de Quart de la Orta i no resultando impedimento en ésta, según certificaci6n del vicario ni en aquella; obtenido el mutuo consentimiento, io, el infrafirmado Ec6nomo de Alaquàs, desposehé por palabras aptas, legítimas i de presente a Juan Llopis, natural i vecino de Quart del Orta, hijo de Vicente Llopis i de Paula García, consortes, de una; i a Francisca Sanchiz, donzella, natural y vecina de esta villa de Alaquàs, hija de Joaquín Sanchiz i de Teresa Gil, consorte[s], de otra; i actu continuo les dije misa, velé i bendijé. Fueron testigos: Joaquín Alfonso i Francisco Peiró, i otros.

Doctor Don Vicente Segura. Ec6nomo».

¹⁹ Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Parroquial Yglesia de la Villa de Alaquàs, que empieza en el año 1773*, t. 8, fol. 85v. Caldria pensar que morí albat, perquè a un germà posterior se li imposà el mateix nom, però no es pot comprovar documentalment per pèrdua dels llibres. El conservat *Índice de las defunciones [de la Iglesia Parroquial de la Villa de Alacuàs] desde el año 1800 al [1931]* tampoc permet la comprovació, òbviament. S'hi registra, no obstant, un «Juan Llopis», adult, mort el 1823, que podria ser ell.

²⁰ Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Parroquial Yglesia de la Villa de Alaquàs, que empieza en el año 1773*, t. 8, fol. 125v.

²¹ Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Parroquial Yglesia de la Villa de Alaquàs, que empieza en el año 1773*, t. 8, fol. 179v.

²² Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Yglesia Parroquial de la Villa de Alaquàs, que empieza en 30 de Octubre de 1789*, t. 9, fol. 8.

²³ Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Yglesia Parroquial de la Villa de Alaquàs, que empieza en 30 de Octubre de 1789*, t. 9, fol. 49.

²⁴ Arxiu Parroquial de l'Assumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Yglesia Parroquial de la Villa de Alaquàs, que empieza en 30 de Octubre de 1789*, t. 9, fol. 197v. El rector Francisco Sánchez, qui els batejà, els castellanitzà a tots el segon cognom en Sánchez, segurament perquè així els feia tocaiis seus. A Joan [Batiste] i a Maria Rosa Eufèmia també els va castellanitzar fins i tot el primer, fent-los-el López.

El nostre personatge de xic degué conèixer encara a un altre cego alaquaser, Pau Garcia, mort l'any 1824²⁵ i tal volta padrí de son pare²⁶. Al poble de sa mare, on s'havia traslladat a viure la família, trobaria nòvia, l'aldaiera Maria Gil Royo²⁷, a la qual ja coneixia el 1832, segons indiquen les dades de l'Arxiu Parroquial de l'Església de l'Encarnació d'Aldaia, puix que Joan Batiste i Maria van tindre el primer fill, Joan Batiste Vicent Marià, en data de 10 de maig del 1833²⁸, això és, set mesos abans de contraure matrimoni! El casament de Joan Batiste i Maria sols va tindre lloc prou després, el 29 de novembre de dit any, i va ser el

²⁵ Arxiu Parroquial de l'Asumpció. Alaquàs: *Índice de las defunciones [de la Iglesia Parroquial de la Villa de Alacuás] desde el año 1800 al [1931]*. L'any 1824 figura com a difunt adult: «Pablo Garcia, ciego».

²⁶ Arxiu Parroquial de l'Asumpció. Alaquàs: *Quinque Libri de la Yglesia Parroquial de la Villa de Alacuás, que empieza en 30 de Octubre de 1789*, t. 9, fol. 8: «Padrinos: Pablo García de Francisco, y María Ana García de Pablo, naturales y vecinos de la misma [vila d'Alaquàs]». Sense dubte el padrí fon «Pablo García Martí» que apareix al *Libro del Yndice de los bautizados en la Parroquial Iglesia de N.ª. S.ª. de la Asunción de la Villa de Alacuás* [...] com a nascut l'any 1741. Però com que hi ha també un «Pablo García Escrivà» nascut el 1854 i no és possible fer més comprovacions per mancaça dels llibres corresponents, qualsevol dels dos podria ser el cego mort l'any 1824.

²⁷ Arxiu Parroquial de l'Encarnació. Aldaia: *Quinque Libri de la Yglesia Parroquial de Aldaya empezado en el año del Señor 1808*, t. 12, fol. 30:

«En la Parroquial Yglesia del lugar de Aldaya, día siete de Enero del año mil ochocientos once, yo, el infrafirmado asistente, de licentia parochi bautizé solemnemente, según rito de la Santa Yglesia, a María Gil, que nació el mismo día a las doce y media de la mañana, hija legítima de Francisco y de Manuela Royo, consortes, naturales, vecinos y desposados en este lugar. Abuelos paternos: Vicente Gil y Francisca Guzmán, naturales, vecinos y desposados en esta parroquia; maternos: Francisco Royo y Micaela Ruíz, naturales vecinos y desposados en este lugar. Asistieron por padrinos Manuel Ruíz y Teresa Guzmán, a quienes advertí el parentesco espiritual y la obligación de enseñarle la doctrina christiana; de que certifico.

Fray Lorenzo de Valencia, Asistente.

Yta est. Doctor Francisco Pasqual Yvorra, Ecónomo».

²⁸ Arxiu Parroquial de l'Encarnació. Aldaia: *Quinque Libri de la Parroquial Iglesia de Aldaya, que empieza en el año 1831. Concluido en el año 1838*, t. 14, fols. 46v.-47, partida núm. 23:

«En la Parroquial Yglesia del Lugar de Aldaya, viernes a dies días del mes de Mayo, año de mil ochocientos treinta y tres, yo, el infrafirmado ecónomo de la Parroquial Yglesia del Lugar de Aldaya, bautisé solemnemente a Bautista Vicente y Mariano, que nació en el mismo día a las quatro de la mañana, hijo legítimo de Bautista Llopis y de María Chil. Abuelos paternos: Bautista Llopis y Gertrudis Ruís; abuelos maternos: Francisco Chil y Manuela Royo. Padrinos: José Harmandis y Manuela Chil, a quienes previne el parentesco espiritual y obligación de enseñarle la doctrina christiana, todos naturales, casados y vecinos de este lugar, exceptuando los padres del bautizado ser naturales; y vecinos solamente. De que certifico.

Don Manuel Andreu.

Ecónomo».

darrer celebrat a la Parroquial d'Aldaia el 1833²⁹. Dos anys més tard tindrien la primera filla, Maria Rosa Antònia, nascuda també en Aldaia el 3 de febrer del 1835³⁰.

En els anys immediatament successius Joan Batiste, amb la família, es traslladà a la Ciutat de València i residí a la zona de la parròquia de Sant Llorenç, on el 1843 nasqué la segona filla, Beatriu³¹. Després, el 1846, vingué al món el

²⁹ Arxiu Parroquial de l'Encarnació. Aldaia: *Quinque Libri de la Parroquial Iglesia de Aldaya, que empieza en el año 1831. Concluido en el año 1838*, t. 14, fols. 148v.-149. La partida és la núm. 17:

«En la Parroquial Yglesia del lugar de Aldaya, viernes a veinte y nueve días del mes de Noviembre, año de mil ochocientos treinta y tres, yo, el infrafirmado ecónomo de esta parroquia, en vista de las letras despachadas por el señor Vicario General, el señor doctor don Vicente Yranzo, presbítero, y refrendadas de su orden por el notario José Ramón de Garaparsa en el día nueve de noviembre del presente año, precedidas las tres canónicas moniciones en esta yglesia en los días dies, dies y siete y veinte y quatro de Noviembre del mismo año, y en la de Alaquàs, havida certificación del cura, no habiendo resultado impedimento alguno, y certificado de la libertad de los contrayentes, de su mutuo consentimiento, de los de sus respective padres, con arreglo a la Real Práctica, y hallándoles instruidos en la doctrina christiana, desposé solemnemente en esta yglesia, por palabras aptas, legítimas y de presente, que in facie Ecclesie hacen verdadero matrimonio, a Bautista Llopis, soltero, natural de la villa de Alaquàs y vecino de este lugar, hijo legítimo de Bautista, natural de Alaquàs, y de Gertrudis Ruis, natural de Aldaya, casados y vecinos en este lugar, de una parte; y de la otra a María Gil, soltera, hija legítima de Francisco Gil y de Manuela Royo, consortes, todos tres naturales, casados y vecinos en este lugar; y dispensados en quarto grado de consanguinidad. Y actu continuo celebré misa, los velé y conferí las bendiciones nupciales, como lo previene el Santo Concilio de Trento. No hicieron escritura de bodas. Siendo testigos Simón Sanchis, vecino de Manises, José García y otros de esta vecindad. De que certifico.

Don Manuel Andreu.

Ecónomo».

³⁰ Arxiu Parroquial de l'Encarnació. Aldaia: *Quinque Libri de la Parroquial Iglesia de Aldaya, que empieza en el año 1831. Concluido en el año 1838*, t. 14, fol. 72, partida núm. 29:

«En la Parroquial Yglesia del Lugar de Aldaya, martes a los tres días del mes de Febrero, año de mil ochocientos treinta y cinco, el infrafirmado asistente de la misma (de licentia parochi), bautizé solemnemente a María Rosa Antonia Llopis, que nació a las tres de la mañana, hija legítima de Batiste Llopis y de Maria Chil, consortes. Abuelos paternos: Bautista Llopis, natural de Alaquàs y vecino de Aldaya, y Gertrudis Rois; maternos: Francisco Gil y Manuela Royo. Padrinos: Salvador Pallardó, natural y vecino de Alaquàs, y Gertrudis Royo, su abuela paterna, todos, a excepción del abuelo paterno y el padrino, naturales, vecinos y desposados en este; a dichos padrinos advertí el parentesco espiritual y la obligación que contrajeron de enseñarle la doctrina christiana. De que certifico. Fray Carlos Marco, Asistente.

Yta est. Doctor Manuel Andreu.

Ecónomo».

³¹ Arxiu Parroquial de l'Asunmpció. Alaquàs: *Quinque Libri [de la Iglesia Parroquial de la Villa de Alaquàs] desde 1860 hasta 1864*, t. 16, fol. 40: «Beatriz Llopis, soltera, natural de la [parroquia] de San Lorenzo de Valencia y vecina de ésta», apareix així citada el 2 de març del 1861 a la partida de naiximent del seu nebot Joan Batiste Llopis i Bermell, de qui fon padrina. La data de naixença de Beatriu es dedueix del *Padró Municipal d'Alaquàs del 1860* (Arxiu de la Diputació Provincial de València), cèdula núm. 1632, on consta com a de 17 anys d'edat.

segon fill, Pere, i l'any 1851 nasqué la menuda, Josepa³². A València estant, Joan Batiste i Maria adoptaren, a més, una xiqueta bordeta anomenada Victòria, nascuda el 1849³³.

¿Es podria pensar que el trasllat a la capital estigué motivat per alguna malaltia o accident greus que provocaren la cegueia de Joan Batiste Llopis? És una mera hipòtesi. La única font que ens certifica de la seua invidència és el seu col·loqui. Però en qualsevol cas, és allí on degué entrar a formar part de la *Confraria dels Cegos Oracioners* de València, tal com solien fer des d'antic molts invidents, no sols de la Ciutat i la seua rodalia, sinó de tot el Regne³⁴, per tal d'obtindre una preparació que els permetera guanyar-se la vida cantant oracions i altres composicions populars, acompanyant-se d'una guitarra o d'un violí³⁵. Molt probablement va ser a partir d'aquesta etapa que a Joan Batiste se'l va conèixer com a «cego d'Alaquàs».

A mitjan dècada dels anys cinquanta tornà la família a Alaquàs i s'hi instal·là definitivament, exceptat la filla major, Maria, qui no va desplaçar-se a viure amb sos pares. L'any 1857 Joan Batiste Llopis Ruíz, buscant obtindre uns ingressos addicionals als que li produïa el seu treball, féu estampar a l'establiment de Don Ignasi Boix el *Coloqui. La defensa de les Dones*, a l'edat de quaranta quatre anys.

El fill major del cego, també anomenat Joan Batiste, era llaurador jornalero, segons el cens del 1860, i contragué matrimoni a Picanya a l'any següent, 1858,

³² «Pedro Llopis Gil» i «Josefa Llopis Gil», consten també al *Padró Municipal d'Alaquàs del 1860*, com a d'etats de 14 i 9 anys, respectivament. Com que no estan registrats els seus batejos ni als *Quinque Libri* d'Alaquàs ni als d'Aldaia, és obvi que nasqueren a València mentre la família hi visqué.

³³ Arxiu de la Diputació Provincial de València; *Padró Municipal d'Alaquàs del 1860*, cèdula núm. 1634: «Victoria, expòsita», d'edat d'onze anys.

³⁴ ESCOLANO, Gaspar: *Década primera de la historia de la Insigne y coronada Ciudad y Reyno de Valencia, por el licenciado*———, *Retor de la parrochia de S. Estevan, Coronista del Rey nuestro señor en el dicho Reyno, y predicador de la Ciudad y Consejo. Primera Parte, dirigida a los tres estamentos, Eclesiástico, Militar y Real, y por ellos a los Diputados*, En Valencia, por Pedro Patricio Mey, 1610 [Ed. facsímil: Valencia, Departamento de Historia Moderna. Universidad de Valencia, 1972], Llibre Quint, Cap. XIX, col. 1035.

³⁵ Sobre la «Confraria de la Vera Creu alias appellada dels Cegos de la Ciutat de València», establida l'any 1329, cf. ESCOLANO, Gaspar: *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reino de Valencia*, Valencia, Pedro Patricio Mey, 1610-1611, II, llibre V, cap. XIX; TEIXIDOR, Josef: *Antigüedades de Valencia. Observaciones críticas ...*, Valencia, Imprenta de Francisco Vives Mora, 1895, I, pàgs. 373-376; ORELLANA, Marcos Antonio de: *Valencia antigua y moderna*, Valencia, Acció Bibliogràfica Valenciana, 1924, II, pàgs. 432-434; TRAMOYERES BLASCO, Luís: *Instituciones Gremiales. Su origen y organización en Valencia*, Valencia, Imprenta Domenech, 1889, pàgs. 47-53, 91, 189-190, i 243-244; i finalment «Cegos Oracioners, Confraria de», en *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, Valencia, 1973, III, pàg. 138.

amb la picanyera Vicenta Bermell³⁶. Visqueren els novençans a Alaquàs, on l'any mateix del casament els nasqué el primer fill, batejat igualment Joan Batiste, seguint la tradició familiar. Traslladats a Picanya, se'ls morí albat el primogènit l'any 1859³⁷, i els nasqué la primera filla, Anastàsia o Atanàsia³⁸. Poc després tornaren a Alaquàs i tingueren, l'1 de març del 1861, un altre xic al qual batejaren de bell nou Joan Batiste, padrina del qual fon Beatriu Llopis, sa tia per part paterna³⁹. Sembla per tant que el «cego d'Alaquàs» es va trobar voltat de néts. I en efecte del fill major encara en va conèixer un altre, vingut al món en Picanya el 1865 i batejat amb el nom de Vicent⁴⁰.

L'activitat habitual de Joan Batiste Llopis Ruíz degué consistir en la recitació

³⁶ Arxiu Parroquial de Picanya: *Índice General del Archivo Parroquial de Picana. Años 1784 a 1900*. La partida matrimonial constava al *Quinque Libri* núm. 9, fol. 36. Curiosament només consta a l'índex el nom de l'esposa. El meu agraïment per a Josep Royo, qui ha tingut l'atenció de fer-me les consultes a l'Arxiu Parroquial de Picanya.

³⁷ Arxiu Parroquial de l'Asunmpció. Alaquàs: *Libro del Yndice de los bautizados en la Parroquial Iglesia de N.ª. S.ª. de la Asunción de la Villa de Alacuás que comprende los años 1700 [a 1932]: «Juan [Bautista] Llopis Bermell»*. La seua partida estava registrada en el *Quinque Libri* núm. 15, Batejos, fol. 190, desaparegut. Com que no es troba al *Padró Municipal d'Alaquàs del 1860*, hem de pensar que morí als pocs mesos, i efectivament consta la defunció l'any 1859 de «[Juan] Bautista Llopis Bermell» a l'Arxiu Parroquial de Picanya: *Índice General del Archivo Parroquial de Picana. Años 1784 a 1900*. Partida constava al *Quinque Libri* núm. 9, fol. 42.

³⁸ Arxiu Parroquial de Picanya: *Índice General del Archivo Parroquial de Picaña. Años 1784 a 1900*: Als Bateigs, any 1859, figura «Anastasia Llopis Bermell». La seua partida constava al *Quinque Libri* núm. 9, fol. 73. A l'Arxiu de la Diputació Provincial de València: *Padró Municipal d'Alaquàs del 1860*, cèdula núm. 27, apareix com a «Atanacia Llopis Bermell», d'edat d'un any.

³⁹ Arxiu Parroquial de l'Asunmpció. Alaquàs: *Quinque Libri [de la Iglesia Parroquial de la Villa de Alaquàs] desde 1860 hasta 1864*, t. 16, fol. 40:

«En la Parroquial Iglesia de la Villa de Alacuás y Arzobispado de Valencia, día dos de Marzo del año mil ochocientos sesenta y uno, yo, don Vicente Forment, vicario de esta iglesia, bauticé solemnemente a Juan Bautista, que nació el día anterior a las diez y media de la noche, hijo legítimo de Juan Bautista Llopis, natural de Aldaya y vecino de ésta, y de Vicenta Bermell, natural de Picaña, donde contrajeron; siendo sus abuelos paternos: Juan Bautista Llopis, natural de ésta, y María Gil, natural de Aldaya, y ambos vecinos de esta villa; y los maternos: Joaquín Bermell, difunto, y Micaela Compañ, ambos naturales de Picaña. Fueron sus padrinos: Francisco Aguilar, labrador, casado, natural y vecino de ésta, y Beatriz Llopis, soltera, natural de la de San Lorenzo de Valencia y vecina de ésta, a quienes advertí el parentesco espiritual y obligación que contrajeron [de enseñarle] la doctrina cristiana. Testigos: Pedro Salaz y Francisco Legua, sirvientes de esta iglesia y de esta vecindad. De que certifico.

Vicente Forment.
Vicario».

⁴⁰ Arxiu Parroquial de Picanya: *Índice General del Archivo Parroquial de Picaña. Años 1784 a 1900*: Als Bateigs, any 1865, apareix «Vicente Llopis Bermell». La partida de bateig constava al *Quinque Libri* núm. 10, fol. 311.

d'oracions, romaços, trobos i col·loquis⁴¹. I al llarg de la seua vida participaria no poques vegades en l'improvisat espectacle de carrer que en el seu temps, i fins ben entrat el segle XX, es coneixia com a *la cantada dels cegos*, descrita així per un autor del segle XIX:

[...] se reduce a lo siguiente: una pareja de ciegos, colocados en un punto visible, declaman un romance vulgar, cuyo argumento suele ser, ó las aventuras de algun renombrado bandido ó las escenas picarescas de la vida doméstica [...] Los ciegos interrumpen esta declamación para cantar estrofas del mismo romance, ú otras coplas a propósito, para seguir después declamando [...] Para divertir al pueblo, estos desgraciados músicos cantan también trovos [...] que causan las delicias de sus rústicos oyentes⁴².

No he pogut haure notícies més concretes i específiques sobre la seua activitat quotidiana, però sembla que es degué reduir a tan humil menester. La mateixa família era de ben humil condició i, segons el cens del 1860, tots els seus membres eren analfabets.

El 1876 va morir Maria⁴³, la muller del «*cego d'Alaquàs*», i ell, ja major, restà viudo. Va ser per un breu espai de temps, perquè a l'any següent, 1877, Joan Batiste es casà en segones núpcies amb la viuda Josepa Montaner⁴⁴, qui l'acompanyà i atengué en la darrera etapa de la seua vida.

El 1879, a l'edat de sixty-six anys, morí i va ser soterrat en Alaquàs⁴⁵.

⁴¹ Arxiu de la Diputació Provincial de València: *Padró Municipal d'Alaquàs del 1860*, cèdula núm. 1630, Joan Batiste Llopis Ruíz figura com a «*jornalero*». Això vol dir que es guanyava la vida rebent diners a canvi dels seus serveis. Cal dir que el *Padró* distingeix clarament entre «*jornalero*» a seques, que pot correspondre a molt diverses realitats, i «*jornalero labrador*», que és una ocupació molt específica; per tant no hi ha cap contradicció en que figure en dita font com a «*jornalero*».

⁴² INZENGA, José: *Cantos y bailes populares de España*. [Valencia], Madrid, Imp. de A. Romero, 1888, pàgs. 13-18.

⁴³ Arxiu Parroquial de l'Asunmpció. Alaquàs: *Índice de las defunciones [de la Iglesia Parroquial de la Villa de Alacuás] desde el año 1800 al [1931]: «María Gil Royo»*. La seua partida era la núm. 43 de l'any esmentat i constava en el *Quinque Libri* núm. 23, Defuncions, fol. 190, desaparegut.

⁴⁴ Arxiu Parroquial de l'Asunmpció. Alaquàs: *Índice de los matrimonios celebrados [en la Iglesia Parroquial de la Villa de Alacuás] desde el año 1800 hasta el año [1932]: «Bautista Llopis con Josefa Montaner, viudos»*. La partida constava al fol. 174 del corresponent *Quinque Libri*, desaparegut.

⁴⁵ Arxiu Parroquial de l'Asunmpció. Alaquàs: *Índice de las defunciones [de la Iglesia Parroquial de la Villa de Alacuás] desde el año 1800 al [1931]: «Juan Bautista Llopis»*. La seua partida era la núm. 25 de dit any i constava en el *Quinque Libri* núm. 23, Defuncions, fol. 173, desaparegut.

2.5. ESTRUCTURA DEL CONTINGUT DEL COL·LOQUI.

2.5.1. LA INTRODUCCIÓ.

Com apuntava més amunt, el text és ben curiós, no sols pel tema, del qual m'ocuparé en l'apartat 3, sinó també perquè es troba a mig camí entre els raonaments o col·loquis i les oracions de cego. Els primers comencen generalment amb una apel·lació a l'auditori —funció fàtica—, tractant d'atraure la seua atenció, demanant silenci per a poder referir la història i exposant algunes raons a manera d'introducció. Així s'esdevé de fet en el nostre cas (vv. 1-10):

Atensió, noble auditori,
aquells que-m bullguen ouir
—y aquells que-s bullg[u]en anar,
chens de falta nos fa así—
el silensi els encarregue,
per a que prenguen bé-l fil.
Y no-s pensen que és *cuento*
lo que vach a referir,
qu-és un poquet més que eixemple
asò que yo els vach a dir

I d'una altra banda les oracions de cego solen començar encomanant-se el recitador a un personatge sagrat per a que el protegisca en el comés que emprén⁴⁶. També trobem dita part en el *Coloqui. La defensa de les dones*, encabida en la introducció, però curiosament es demana la protecció de personatges heroics i no sagrats (vv. 15-36):

Ixca el *valerós* Roldan,
Carlo-Magno vinga así;
també el insigne Oliveros
y cuants n'i habia allí;
los doce Pares de Francia
vullc que m'achuden a mi
a defendre esta batalla;
també bulc que vinga el Cid
aquell que mataba als moros,
que també em fa falta así.
Después que vinga *Sansón*,
també el nesesite hui.

⁴⁶ Per imitació de les oracions, això mateix sol donar-se en molts romanços devots de tema religiós.

Després de la invocació als protectors, es reprén el fil i s'acaba així la introducció del col·loqui (vv. 37-51):

Atensió, *pues*, que ya va,
homens, dones, chiques, chics,
que per a tots aprofita
lo de hui per lo de aïr
y el que o pensarà demà
molt millor podrà arguir.
Tampoc vullc ningú de estos,
que estos ya varen morir,
y vivint yo, sòbre a soles
a defendre pit a pit
a les ninfes dulsinees
descendents del Paraís,
a on el nostre pare *Adan*
pegà el primer esclafit
en la nostra mare Eva.

Tros que enllaça, com es veu, amb el primer episodi narrat a continuació.

2.5.2. EL COS DEL COL·LOQUI.

Al llarg de la relació que constituïx el cos del col·loqui (vv. 52-303) l'autor va desgranant tot un seguit d'arguments i reportant una sèrie d'històries en defensa de les dones, estructurats en tres grans blocs.

A. Argument inicial en defensa de les dones: la caiguda del Paradís va ser culpa del maligne, no de la dona (vv. 52-84).

La tradició misògina judeo-cristiana fa culpable a la dona de la caiguda en pecat de la humanitat i per tant es tracta d'un argument central esgrimit constantment. No debades apareix en primer lloc dins del col·loqui l'episodi de la caiguda del Paradís i se'ns presenta, cosa notable, despullat de la connotació anti-femenina que la tradició sempre li ha donat. Va ser al Paradís, com ja s'ha vist,

a on el nostre pare *Adan*
pegà el primer esclafit
en la nostra mare Eva;

En asò vingué la Serp
jamelant-los per mil fins,

y fent-los dos mil proyectes,
el tentá y caigué en *delit*.
Entonses perdé la gràsia,
la que encara plorem hui:
el amarc mos de la poma
que els homens portem así.
Y com *Adan* caigué *entonses*,
tots caent anem seguint.

La implicació de tots dos queda ací ben palesa i, llegint açò, fa l'efecte fins i tot que va ser Adam el principal responsable de sucumbir a l'engany. El contrast amb tota l'encarnissada tradició és ben destacable. Bastarà observar, per exemple, com per al gran escriptor valencià del segle XV Jaume Roig, un dels màxims exponents de la sàtira misògina de raíl medieval, deia que tot el mal el va causar únicament la primera dona i per això l'herència del seu pecat va recaure de forma exclusiva en la descendència femenina:

Déu no tement,
guanyà-ls mals Eua,
dexan[t h]jereua
sa genitura.
Molt poch se'n cura
de tal [h]erència
la de[s]çendència
cert masculina;
la femenina
és qui s'atura
la diablura
qu-ella-ls lleguà.

B. Arguments extrets de la vida quotidiana en defensa de les dones (vv. 85-213).

En segon lloc destaca l'autor una sèrie d'arguments partint dels fets de la vida quotidiana. Estem en el pla de la realitat immediata, de l'experiència actual, i per tant en la part en què apareixen les més sucoses referències al temps i a l'espai de l'autor—1857, la Ciutat de València—. De tot el cos del col·loqui, és la part que més s'acosta al contingut usual en aquesta classe de composicions.

Ja que usualment els col·loquis, partint de la quotidianitat, recorren a la hipèrbole, a la ridiculització o a la deformació per a canalitzar l'expressió espontània de tòpics o esdeveniments, sorprén trobar en el nostre cas una relació de caràcter indubtablement popular que, llunt de tot això, es proposa dur avant una ferma lluita contra els tòpics misògins tradicionals a través d'una equili-

brada ponderació de la realitat quotidiana. Els arguments, en efecte, tenen en compte, de forma paral·lela i contrastant, les accions, les condicions i les qualitats d'homens i dones. Se'ns presenten en l'orde següent:

1. (vv. 85-111): «*La dona és un molí/ de recapte per a el home / en quant se pot ocurrir*» (vv. 88-90), metàfora ben expressiva que il·lustra la concepció bàsica de l'autor. Ella ho és, de fet, •

en el vestir la família;
ella li guisa, li plancha,
li cus, la que sap cusir;
la que no, fila en barata.

2. (vv. 112-127): Dones n'hi ha de roïnes —«*són aquelles / que a voltes solem dir / "que foren caritatives"*» (vv. 114-116)—, però homens també n'hi ha:

¿més que mals, remalaiïts,
barateros, intrigan[t]s,
orgullosos, mandarins,
chudors, saltabarrancs,
y prostituís més de mil?
Y un·atra cosa que em calle,
no es moga més gresca así.

3. (vv. 128-140): Les dones tenen igual dignitat a la del marit:

Case en qui case, la dona
no pot *lograr* més partit,
qu·és el que yo explicaré:
si és cheneral, chenerala;
si és coronel, coronela;
si és capità, capitana
[...]

4. (vv. 141-176): Les faltes de les dones i les dels homens, al cap i a la fi, són equiparables, perquè ells també en cometem:

Ay dels homens que ambulants
aneu per eixos camins,
tan[t] carreters, arrieros,
marchants, mariners, en fi:
les sent, les dos·sentes llegües,
si no paseu més a dins!
Els fan allà lo que volen
y la dona es queda así:
volen que estiga reclusa

*hasta que venga el fadrí.
«¡Justicia y no por mi casa!»*,

5. (vv. 177-213): La dona és tan imprescindible en la vida com l'home:

[...] en totes parts
ha de haber dona en lo mich.
Sí señor! Y si nos, falta el sentit,
com les salses al *guisao*
per a estar ben aplaudit.

Per tal de provar cadascun de dits arguments s'adduïxen casos concrets i reflexions diverses. Obviament per la mentalitat del temps, és comprensible que l'autor assumisca certs ideals, com ara que l'única obligació de tota dona és *ser «el fomen[t] de la casa, / el conreo del marit»* (vv. 100-101), ja que la seua màxima aspiració es trobava en el casament.

C. Arguments extrets de la tradició religiosa en defensa de les dones: històries de dones exemplars, en oposició als escriptors misògins (vv. 214-303).

Del pla de la quotidianitat actual salta el col·loqui al terreny del passat bíblic, de la realitat a la llegenda, si voleu, en el sentit etimològic de la paraula. I així recorda certes figures femenines destacades de la Bíblia, ja de l'Antic Testament, com Ester, Micol, la Reina de Saba, ja del Nou, com Maria, Magdalena, la Verònica, o Pròcula la muller de Pilat. També n'esmenta algunes altres que no pertanyen a la tradició bíblica, com ara Santa Anna i Santa Úrsola.

Entremig de tals històries hi ha un corartjós desafiament als autors que escriuen o han escrit en contra de les dones (vv. 232-237), els quals es pretén combatre en tot el present bloc C:

Ixquen els autors *al frente*
que en mi bullguen contradir
que han escrit sobre les dones:
que borren els seus escrits!
Y si és que no els han borrat,
els vorran des de hui.

Estem la part del cos del col·loqui que més s'acosta al contingut de les oracions de cego. Si en aquestes contenen els miracles i accions virtuoses del sant, en el nostre cas es presenten els personatges religiosos femenins exemplars i modèlics abans esmentats, en la següent successió:

1. (vv. 214-220): Història exemplar d'Ester.
2. (vv. 221-231): Història exemplar de Micol.
3. (vv. 238-245): Història exemplar de Maria, la Mare de Déu.

4. (vv. 246-251): Altres dones exemplars del Nou Testament: la Magdalena, la Verònica.
5. (vv. 252-273): Història de Pròcula, muller de Pilat, i reflexions derivades de la falta d'ètica atribuïda a dit pretor romà.
6. (vv. 274-283): Història exemplar de la Reina de Saba.
7. (vv. 284-287): Exemplaritat de Santa Úrsola i les onze mil vergens.
8. (vv. 288-303): Es reprén la història de Maria.

2.5.3. EL FINAL.

La major part dels col·loquis acaben amb una part en què l'autor tanca la matèria que estava tractant i intenta atraure's les congratulacions del públic que escolta, sovint demanant disculpes pels errors que haurà pogut cometre. Aquesta darrera part de tancament es troba efectivament en el *Coloqui. La defensa de les dones*. Inclou, formant un híbrid, d'un costat allò que sol ser un final d'oració de cego, és a dir, la invocació a un personatge sagrat per tal que alcance la salvació al que recita i als que escolten (vv. 304-313):

Ampareu als pecadors
que ploren *arrepentits*,
pues a Vós, *dulce* Maria,
un favor demane hui
y és que per la vostra gràsia
alcanseu de vostre Fill
el que mos perdone a tots
en lo dia del Chuí
y pugam *lograr* la Glòria,
que este és el millor partit.

i d'un altre costat l'arrematament típic d'un col·loqui o raonament (vv. 314-321):

Qué os ha paregut, chicotes?
Si en tinguéreu només vint
homens com yo en cada poble,
no alzaríeu més el crit.
Pues si és que no esteu contentes
en lo que *hasta* hara vos ha dit,
aneu, fregueu-se les cuixes!;
si no, rasqueu-se el melic!

En les tres parts fonamentals del *Coloqui. La defensa de les dones* trobem, per tant, de manera ben clara i de forma paral·lela, el doble aspecte de col·loqui/oració de cego que tanta singularitat li conferix.

2.6. EL TEXT.

En la present edició respecte totalment les grafies del plec imprés, actualitze l'accentuació i la divisió dels pronoms personals febles segons la norma actual, separe mitjançant punts volats les elisions que no usen a hores d'ara, regularitze l'ús de les majúscules i puntue adequadament per tal de facilitar la comprensió. En cursiva destaque els castellanismes flagrants.

En notes a peu de pàgina, a més, faig per aclarir les paraules, accepcions i expressions que oferixen cert interés o dificultat —a vegades no estan registrades als diccionaris i en tal cas van precedides del signe (+)—. He complementat també diversos passatges amb informacions que poden contribuir a una més fàcil lectura del text.

Al final del present article es trobarà una reproducció facsímil del col·loqui i dels dos trobos que el segueixen⁴⁷.

COLOQUI.

LA DEFENSA DE LES DONES.

Atensió, noble auditori,
aquells que-m bullguen ouir
—y aquells que-s bullg[u]en anar⁴⁸,
chens de falta nos fa así—
5 el silenci els encarregue,
per a que prenguen bé-l fil.
Y nos pensen que és *cuento*
lo que vach a referir,
qu-és un poquet més que eixemple
10 asò que yo els vach a dir:
és tan sert com l'Evancheli⁴⁹.
Y no-s en va el que u ha dit⁵⁰,
que yo en l'asunte que-m pose
sempre procure el eixir.

⁴⁷ El meu agraïment al Sr. Alfredo Sánchez Navarro, funcionari de la Biblioteca Serrano Morales, per les moltes atencions i facilitats ofertes en la consulta del seu riquíssim fons, en el qual es conserva l'original reproduït.

⁴⁸ (vv. 3-4): «—y *aquells que-s bullg[u]en anar*, / *chens de falta nos fa así*—»: oració sense concordança, en compte de «—i *aquells que se'n vullguen anar* / *gens de falta ens fan ací*—».

⁴⁹ (v. 11): «*és tan sert com l'Evancheli*»: frase proverbial.

⁵⁰ (v. 12): «*Y no-s en va el que u ha dit*»: 'I no és en va que ho he dit'.

- 15 Ixca el valerós Roldan⁵¹,
Caño-Magno vinga así;
també el insigne Oliveros
y cuants n'i había allí;
los doce Pares de Francia
- 20 vullc que m'achuden a mi
a defendre esta batalla;
també bulle que vinga el Cid⁵²
aquell que mataba ais moros,
que també em fa falta así.
- 25 *Después* que vinga Sansón⁵³
també el neseite hui.
Però este no vindrà
—estic ben persuadit—,
perqué quedà molt calent
- 30 y per Dalila patí:
perdé la forsa, el féu sego⁵⁴,
y per últim va morir
o se matà ell mateix⁵⁵.
Però això és molt llarc de dir
- 35 y si dic la segua història,
la megua no es podrà dir.
Atensió, *pues*, que ya va,
homens, dones, chiques, chics,
que per a tots aprofita

⁵¹ (vv. 15-19): «*Ixca el valerós Roldan, / Carlo-Magno vinga así; /també el insigne Oliveros /y cuants n'i había allí; /los doce Pares de Francia*»: Roland, Carlemany, Oliveros, els dotze pars de França.; són els principals personatges de la més important i famosa de les *chansons de gestes* medievals franceses: *La Chanson de Roland*. En l'època del nostre col·loqui eren popularment coneguts els episodis protagonitzats per aquells cavallers a través de les versions reduïdes de la *Chanson* que en castellà comen en plec de cordell distribuïts per cegos. L'autor els invoca ací per tal que l'ajuden en la defensa, però més avant se creix en les pròpies forces i se'n desentén (vv. 43-44).

⁵² (vv. 22-23): «*també bulle que vinga el Cid /aquell que mataba als moros*»: també reclama l'ajuda del Cid, Ruy Díaz de Vivar, el conegut personatge del *cantar de gesta* castellà, prou relacionat amb la *Chanson de Roland*. El públic tenia notícia del Cid pel mateix conducte que en tenia de la *Chanson*.

⁵³ (vv. 25-33): Samsó i Dalila, els personatges de la història bíblica (*Jutges*, 16).

⁵⁴ (v. 31): «*el féu sego*»: 'li llevà la vista'; és expressió antiga ja recollida l'any 1472 per Esteve al seu diccionari escrit *latia et valentiana lingua* (ESTEVE, Joan: *Líber elegantiarium*, Castelló de la Plana, Inculca, 1988, ed. facsimilar, pàg. 125): «*Leuà-li la vista o féu-lo cego. Lumine priuauit*».

⁵⁵ (v. 33): «*o se matà ell mateix*»: perqué fon ell qui derrocà les columnes del temple que li causaren la mort en caure-li damunt.

40 lo de hui per lo de aïr
 y el que o pensara demà
 molt millor podrà argüir.
 Tampoc vullc ningú de estos,
 que estos ya varen morir,
 45 y vivint yo, sòbre a soles
 a defendre pit a pit
 a les ninfes dulsinees
 descendents del Paraís,
 a on el nostre pare *Adan*
 50 pegà el primer esclafit⁵⁶
 en la nostra mare Eva.
 Però tinc més que advertir:
 que *Adan* els posaba els noms
 als animalets y allí
 55 acudien a parelles;
 y cavilaba entre si,
 al veure-los tots *a pares*
 y encontrar-se ell fadrí.
 En esta cavilasió
 60 li entrà son y s'adormí:
 Déu li arrancà una costella
 y d'ella li formà allí
 una perfecta femella
 així com un serafí:
 65 tan dispоста, tan gallarda,
 com la pinten els escrits.
 I tenint ya compañera
 en qui poder arguir,
 contempleu qué li diria;
 70 li dia lo que yo dic:
 «*Carne de mis propias carnes,*
 acosta't més cap así;
hueso de mis propios huesos,
 lo que bolia ya eu tinc».

75 En asò vingué la Serp
jamelant-los per mil fins⁵⁷,

⁵⁶ (v. 50): «pegà el primer esclafit»; pegar un esclafit 'cometre una falta'.

⁵⁷ (v. 76): «*jamelant-los per mil fins*»: 'adulant-los de mil maneres'; *jamelar*, pronunciat a la castellana (si no, l'autor hauria escrit *chamarlar*), és una variant del també castellà *camelar* 'adular, afa-lagar'.

- y fent-los dos mil projectes,
 el tentá y caigué en delit.
Entonses perdé la gràsia,
 80 la que encara plorem hui:
 el amarc mos de la poma⁵⁸
 que els homens portem así.
 Y com *Adan* caigué *entonses*,
 tots caent anem seguint.
- 85 Qui em dirà mal de les dones,
 diré que no té chuí
 y daré la nota y probes
 que la dona és un molí
 de recapte per a el home⁵⁹
- 90 en cuant se pot ocurrir:
 en el vestir la família;
 ella li guisa, li plancha,
 li cus, la que sap cusir;
 la que no, fila en barata⁶⁰.
- 95 Tot això fa cap a un fi,
 trau l'home com un espill⁶¹
 cumplix en sa obligació
 y ningú té res que dir.
- 100 És el fomen[t] de la casa,
 el conreo del marit⁶²:
 si pega per mal, *Var[r]eglen*⁶³,

⁵⁸ (vv. 81-82): «*el amare mos de la poma / que els homens portem así*»: s'està referint el col·loquier a la nou del coll, popularment cosiderada com al senyal físic heretat pels homens del llur primer pare, Adam, a qui segons la llegenda popular se li atraganta el mos pegat a la poma que li oferí Eva, deixant-li dit senyal. La lectura del passatge suggerix, com algun altre que vorem, una gesticulació per part del que recita —Joan Batiste Llopis en el present cas—, per a indicar amb els dits l'esmentada nou del coll.

⁵⁹ (vv. 88-89): «*molí/de recapte*» —com més avall (v. 110) «*el molí del recapte*»—: 'el lloc on u troba provisió'; puix que antigament als molins es trobava el recapte necessari per a viure.

⁶⁰ (v. 94): + «*en barata*»: 'a canvi'.

⁶¹ (v. 97): «*com un espill*»: 'net i abillat'; perquè les coses netes relluïxen com un espill a la llum.

⁶² (v. 101): «*conreo*»: terminació castellanitzada, en compte de la forma usual *conreu*.

⁶³ (v. 102): «*si pega per mal, l'ar[r]eglen*»: 'si està de mal aire, l'assosseguen'; El notari Carles Ros en un romanç seu defensava que: «*puix és cert, la muller bona / com una ajudanta és / que a mitjes tots los treballs/ha de aguantar molt prudent: / quant l'home està de mal ayre, / acariciar-lo ella deu, / cuidant de la sua part / no tindre'l may descontent*». («Romanç nou, molt graciós y entre-tengut, hon se referixen al peu de la lletra totes les cosetes que deuen previndre les senyorettes per a

- li entren per bons camins,
se'l arrollen y el cabdellen
105 y se'l chiten en lo llit.
Un-atra floreta em queda⁶⁴
a cullir d'este chardí:
elles mamen y desmamen⁶⁵,
donen a mamar y, en fi,
110 són el molí del recapte
que en l'atra plana els diguí⁶⁶.
Diuen que n'i a de males;
yo també dic qu-és així,
però estes són aquelles
115 que a voltes solem dir
«que foren caritatives»⁶⁷.
Y qui els ha de contradir?
Lo d'elles eu faran trosos
y ningú pot argüir.
120 Y homens no hi a de mals?,
¿més que mals, remalaïts,
barateros⁶⁸, intrigan[t]s,

parir, la subjecció que han de tindre al marit y altres circumstàncies que han de guardar les casades, com vorà el curiós, en aquest any 1736», en BARBERÁ, Faustino: *Conferencias sobre bio-bibliografía de Carlos Ros*, Valencia, Imp. de Francisco Vives Mora, 1905, pàg. 89).

⁶⁴ (vv. 106-107): «Un-atra floreta em queda / a cullir d'este chardí»: 'una altra lloança em resta per fer'; expressió metafòrica.

⁶⁵ (vv. 108-109): «elles mamen y desmamen, / donen a mamar»: *elles mamen* deu referir-se a que *enconen* a les criatures. L'autor no guarda ací l'orde lògic. En la composició de Carles Ros esmentada en comentar el vers 102 trobem com solien fer-se aquests menesters: «També de una cullereta / prevenció s'aurà de fer, / per a, quant hatjau parit, / enconar a l'infanlet; / y en un poc de melcolat / de sucre —qu-és llepolet—, / en la dita cullereta, / lo nini o nina enconeu; / una xiquera y platillo / suponch necessari és. / [...] Als tres dies de parides, / alacreatura dareu / vostros pits per a que mame, / que ans d'aquest temps no pot ser; / y el mamantó o mamantona, / primer, que-ls tire un poquet, / per a llevar les calostres, / no danyen a l'angelet». ([ROS, Carles]: «Romanç nou, molt graciós y entretingut, hon se referixen al peu de la lletra totes les cosetes que deuen previndre les senyorettes per a parir [...]», en BARBERÁ, Faustino: *Op. cit.*, pàgs. 86-87).

⁶⁶ (v. 111): «que en l'atra plana els diguí»: és un reble que resulta més bé còmic. L'autor, deixà de prevore que les planes del seu manuscrit no havien a coincidir necessàriament amb les del plec. Així, en llegir trobem una referència a l'atra plana que en el col·loqui imprès està fora de lloc, perquè estem encara en la mateixa pàgina.

⁶⁷ (vv. 114-116): «aquelles / [...] "que foren caritatives"»: 'les bagasses'; eufemisme.

⁶⁸ (v. 122): «barateros»: 'enganyosos, que fan actes fraudulents'; forma col·loquial afectiva *debaraters*.

orgullosos, mandarins,
 chuadors, saltabarrancs⁶⁹,
 125 y prostituts⁷⁰ més de mil?
 Y un-atra cosa que em calle,
 no es moga més gresca así.
 Case en qui case, la dona
 no pot *lograr* més partit,
 130 qu-és el que yo explicaré:
 si és cheneral, chenerala;
 si és coronel, coronela;
 si és capità, capitana;
 si és *sargento*, *sargentina*⁷¹;
 135 si és llaurador, llauradora;
 y si és moncha estar tancada:
 a fe que cuant se revol⁷²
 la naturalea humana,
 bé y a alguna que li pena
 140 y ensomia que és casada.
 Qué voleu més, *sicateros*⁷³?:
 feu-les en una ensalada!⁷⁴
 Pega-li; y si té malísia
 y la acarísies, li pasa.
 145 Sí que hi a algunes d'estes
 que li digüen al marit:
 «Me'n vach a les Cuarant-Hores⁷⁵

⁶⁹ (v. 124): «*saltabarrancs*»: 'persona desinquieta i destarificada', igual que *saltaparets*.

⁷⁰ (v. 125): «*prostituts*»: **prostitut* és una creació expressiva de l'autor del col·loqui a partir del llatí femení *prostituta*, que és l'usual en la llengua literària.

⁷¹ (v. 134): «*sargentina*»: **sargentina* femení de *sargent* anàleg al de *gall/gallina*, *Jordi/Jordina*.

⁷² (v. 137): «*se revol*»: de *revolare's* 'rebolicar-se'.

⁷³ (v. 141): «*sicateros*»: castellanisme; està per *mesquins*, *agarrats*.

⁷⁴ (v. 142): «*feu-les en una ensalada!*»: *i mengeu-vos-les, que més no es pot demanar*, se sobre-entén.

⁷⁵ (v. 147): «*les Cuarant-Hores*»: el *Jubileu de les Quaranta Hores* o exposició ininterrompuda en una església durant tot aqueix temps del Santíssim Sacrament és una celebració religiosa commemorativa de les hores que estigué Jesucrist dins del sepulcre. Els fidels hi assistiren a fer oració. Per voluntat del pontífex Climent XI dit jubileu va ser concedit l'any 1712 a la catedral de València i a diverses altres parròquies de la ciutat per espai de set anys i prorrogal després uns altres tants l'any 1719. Va ser també aleshores quan concedí al cap de poc indulgència plenària als que practicaren una tal devoció en la Seu (ALEJOS MORAN, Asunción: *La Eucaristia en el arte valenciano*, 11, València, Institución «Alfonso el Magnánimo», 1977, pàg. 25).

- que hara estan en Sen[t] Marti⁷⁶».
- Y pasen a Sen[t] Llorens
- 150 y a voltes *hasta* el Brosquil⁷⁷,
 peguen una escorreguda
 y es guaïen per a un vestit;
 y a poqueta nid a casa
 y no falten al seu llit.
- 155 Ay dels homens que ambulants
 aneu per eixos camins,
 tan[t] carreters, arrieros,
 marchants, mariners, en fi:
 les sent, les dos-sentes llegües,
- 160 si no paseu més a dins!
 Ells fan allà lo que volen
 y la dona es queda así:
 volen que estiga reclusa
hasta que vinga el fadrí.

⁷⁶ (vv. 148-149): «*Sen[t] Martí/[...] Sen[t] Llorens*»: són dos de les antigues catorze parròquies de la Ciutat de València.

⁷⁷ (vv. 150-152): «*y a voltes hasta el Brosquil / peguen una escorreguda / y es guaïen per a un vestit*»: *el Brosquil* devia ser un paratge situat fora de la ciutat, eixint pel portal de la Trinitat i probablement vora el riu Túria, com suggerix el fet que les dones s'allargaren allí des de l'església de Sant Llorenç. Un segle abans, Carles Ros afirmava, descrivint unes festes celebrades en el carrer de la Corona, que «*varen fer correguda / de bous, [...] no naturals, [...] y estaven tan imitats / com aquells que en los Brosquils / pasturen per ses marjals*» ([ROS, Carles]: «Romanç entretengut, sobre la coneguda de bous en saravells, que'n les Festes al Beneyt Sent Roch, del carrer de la Corona de la Ciutat de València, s'han fet, en los dies 21 y 22 del mes de Octubre de l'any 1752», en BarberÀ, Faustino: Op. cit, pàg. 172). Un *brosquil* és, en efecte, un terreny boscos i ple de malea on pasturen alguns animals. Per això l'expressió *Ves al Brosquil!!*, «*que se emplea para denotar disgusto, enfado o desaprobación*» (ESCRIG Y MARTÍNEZ, José/LLOMBART, Constantí: *Diccionario valenciano-castellano*, 3a. ed., València, Librería de Pascual Aguilar, 1887, pàg. 320), ve a ser equivalent a aquella altra que se sol dir encara de *Ves a pasturar!*.

Pel que fa al joc de cartes, a mitjan segle XIX es sap que hi havia «*Juegos [...] de naipes [...] en la calle de Alboraya, extramuros de esta ciudad, en tres casas-huertos: [...] puntos [...] muy concurridos*» (BOIX, Vicente: *Manual del viajero y guía de los forasteros en Valencia*, Valencia, Imp. de José Rius, 1849, pàg. 231). Com que a dit carrer es va justament eixint pel portal de la Trinitat i travessant el riu pel pont del mateix nom, cal concloure que des de Sant Llorenç era allí a on s'allargaven les dones a guanyar-se alguns quèrns. Tot aquell rodal vora riu era, per tant, el que es coneixia com a el *Brosquil*.

D'un altre costat, +*Pegar una escorreguda* significa 'fer una escapada'. Tingam present que *escórrer-se* és en una de les seues accepcions 'escapar'. (ESCRIG Y MARTÍNEZ, José/LLOMBART, Constantí: Op. cit., pàg. 643).

Els vv. 150-152 s'han d'interpretar, en vista de tot això, en el sentit següent: 'a voltes fan una escapada fins al Brosquil, és a dir, als horts del carrer d'Alboraya on es juga a cartes, i així es guanyen alguns diners, potser els suficients com per a fer-se un vestit'.

- 165 «¡Justícia y no por mi casa!»,
 tot lo món espira així.
 ¿No és prou que quant els homens vénen
 els ixen a resibir,
 els peguen dos mil abrasos,
- 170 pronte els muden el vestit,
 els maten, si té, algun poll?⁷⁸
Pues qué voleu més, cabrits?:
 que les cabres os *retosen* ?,
 ¿que os toquen el violí
- 175 y os netechen [en] l'arquet
 tot lo robell del camí?
 Hara bolguera saber
 que qui és el home, qui?,
 que no defén a la dona:
- 180 ¡U que no tinga sentit
 o l'hachen fet soldat ras
 y hacha perdut el *fusil*!
 Y encara estant ras, li toca
 a defendre este partit;
- 185 y deu defendre a la dona,
 ya que sa mare el parí.
 Un-atra proba os faré
 y os quedareu convertits.
 Aneu y feu un sarau
- 190 de flautes, de violins,
 de figles y de fogots⁷⁹,
 de cornetes, de clarins
 y que toquen valsos nous
 que nunca s'hachen uít⁸⁰:
- 195 si no hi a dona que·ls valle,
 tots s'entrenten achupits!

⁷⁸ (v. 171): «*els maten, si té algun poll?*»: oració sense concordança, per ajustar-se al metre del vers; 'els maten, si tenen algun poll'.

⁷⁹ (vv. 191): «*de figles y de fogots*»: el figle és un instrument de vent en forma de serp usat en les bandes de música fins a mitjan segle XIX. Actualment se'n poden vore alguns al Museu Benlliure de València; «*fogot*» amb la a pretònica assimilada a la vocal tònica, està per *fagot*, el conegut instrument musical indispensable en bandes i orquestres.

⁸⁰ (v. 194): «*nunca*»: arcaïsmes encara usat a vegades en la parla col·loquial del segle XVIII i esporàdicament en la del XIX, com ací.

Al revés, si és que hi a dones:
 allí es peguen quatre crits;
 al qu'està apagat l'ensenen,
 200 consolen a l' aflichit
 y en les seues raonetes
 al tonto el fan sobreeixit⁸¹.
 Sí que en aquestes tertulies
 es peguen alguns pesics,
 205 però això se u andú l'aire
 y tot lo món trau partit!
 No y a sarau sinse dona,
 ni comèdia, ni motí,
con que és dir que en totes parts
 210 ha de haber dona en lo mich.
 Sí señor! Y si nos⁸², falta el sentit,
 com les salses⁸³ al *guisao*
 per a estar ben aplaudit.
 Diga-u la història de Ester⁸⁴
 215 en quant a Asuero ablaní,
 y feu castigar a Aman
 aquella mateixa nit,
 en les seues llagrimetes;
 y eu *lograra* el mal espirit⁸⁵,
 220 si no fora per Ester.
 Hara pasem a atre escrit.
 ¿Qui lliurà en dos mil tragèdies⁸⁶,

⁸¹ (v. 202): «*sobreeixit*»: 'avantatjat, distinguit'.

⁸² (v. 211): «*si nos*»: vulgarisme, per si no.

^w (v. 212): «*les salses*»: 'les espècies (d'adobar el mejar)', naturalment.

⁸⁴ (vv. 214-220): «*Diga-u la historia de Ester / [...]*»: Ester és l'heroïna hebrea protagonista del llibre bíblic del seu nom. Va viure en Pèrsia, on el rei Assuer la va fer sa muller. Gràcies a l'ascendència que tenia sobre el seu marit reeixí a dellirar al seu poble de l'extermini que aquell havia ordenat per instigació del seu primer ministre Aman. És una de les heroïnes bíbliques que han solgut desfilars en les representacions parateatrals de la processó del Corpus de València i per això era ben coneguda del poble.

⁸⁵ (v. 219): «*y eu lograra el mal espirit*»: ací hi ha un canvi brusc de subjecte, que ara és Aman.

⁸⁶ (vv. 222-224): «*¿Qui lliurà en dos mil tragèdies, / sinó Micol a Davit / [...]*»: Micol, filla del rei Saül, fon muller del rei David, el qual la va hauré en matrimoni a canvi de matar cent filisteus (*Samuel*, I, 18). Saül, espentat per l'enveja i l'odi, pretengué assassinar al gendre, però Micol, avisant-lo i ajudant-lo a fugir ü va salvar la vida (*Samuel*, I, 19). Que ella era personatge de fama popular ens ho demostra un col·loqui siscentista escrit per un sagristà del convent del Carme de València:

sinó Micol a Davit,
 cuant els perseguí son sogre
 225 sense tindre més delit
 que en les pedres y la fona
 matar-li aquell enemic⁸⁷
 que li perturbaba el orde?
 Però al cap *logrà* partit,
 230 que aquell que alcansa raó
 la té de dia y de nit.
 Ixquen els autors *al frente*
 que en mi bullguen contradir
 que han escrit sobre les dones:
 235 que borren els seus escrits!
 Y si és que no els han borrat,
 els vorran des de hui.
 Hara voran qué és la dona!
 Quant el mateix Chesucrist
 240 ving[*u*]é del Sel a la Terra
 per a el pecat redimir,
 es féu home en lo seu ventre,
después mamà en los seus pits;
 seguí la seua carrera⁸⁸
 245 *hasta* que enclavat morí.
 També habia allí dones:
 també varen acudir
 la presiosa Magdalena,
 la Dolorosa⁸⁹ y, així,
 250 la Verònica en lo manto
 el *rostro* li va pulir.
 Pròcula la de Pilato[s],
 segons consta en los escrits,
 estant en estes *contientes*

«éreu curiosa /y vizarra com Micol» («Romance a Santa Teresa de Jesús, de Lluís Juan, agranador de la capella de la Mare de Déu del Carme», en Mendoça, Fray Manuel: *Fiestas que els convento de Nuestra Señora del Carmen de Valencia hizo a nuestra Santa Madre Teresa de Jesus, a 28. de Octubre 1621*, Valencia, Felipe Mey, 1622, pàgs 215-222).

⁸⁷ (vv. 227-228): «aquell enemic / que li perturbaba el orde»: 'el jagant Goliat', a qui David havia mort rebarrant-li una pedra codissa amb la seua fona.

⁸⁸ (vv. 244-245): «seguí la seua carrera / hasta que enclavat morí!»: un altre canvi improvis de subjecte, que ara és la dona, Maria.

⁸⁹ (v. 249): «la Dolorosa»: sense adonar-se'n, l'autor repetix a Maria, que és la Dolorosa.

- 255 també li dia al marit:
 «No castigues a eixe *reo*,
 mira que tindràs mal fi!».
 Y ell per no perdre l'*empleo*
 en la mort va consentir.
- 260 Però en lo que toca [a] *empleos*
 això encara seguix hui:
 hi a qui es posa a trenta cares⁹⁰
 y per el interés vil
 de pesetes y faldetes
- 265 neguen *hasta* [a] Chesucrist.
 Ya sabeu que morí Déu
 y sabeu perquè morí:
 fon per dir la ventad;
 y tots els treballs patí.
- 270 Vé mos dia aquell refrà
 que els presos mos solen dir:
 «*La verdad por las espaldas*
y el escribano [a] escribir »
 Me diran: «esta és a soles»⁹¹.
- 275 Hara torne arrere y dic⁹²:
 Bona seria Santa Ana,
 cuant a Maria parí;
 y també la reina de Saba⁹³
 de sigles arrere escriu
- 280 que li feu oració a l' abre
 que habia Déu de morir,
 a on d'ell se feu la creu
 y tots los treballs patí.
 Mes com esta hi a moltes⁹⁴;

⁹⁰ (v. 262): «*hi a qui es posa a trenta cares*»: +*posar-se a trenta cares* 'obrar per trenta monedes, actuar traïdorament'.

⁹¹ (v. 274): «*Me diran: "esta és a soles"*»: 'M'objectaran: «esta és a soles»'; ací pareix referir-se a Maria, per més que acabe de nomenar a altres di verses dones.

⁹² (v. 275): «*Hará torne arrere...*»: 'Ara em remunte en el temps...'

⁹³ (vv. 278-283): «*Y també ja reina de Saba /de sigles arrere escriu /que li féu oració a l' abre / que habia Déu de morir / [...]*»: es referix a un dels episodis de la llegenda de la creu: quan dita sobirana visita a Salomó atreta per la savieca del monarca israelita, una sobtada revelació li va fer vore que una biga que servia de passera d'un rierol era el fust en qué havia de morir el salvador del món, i per això no gosà calcigar-la, ans agenollant-se la va adorar devotament. (VORÁGINE, Santiago de la [=Iacopo da Varazze]: *La Leyenda Dorada, I*, Madrid, Alianza Editorial, 1982, pàgs. 287-288).

⁹⁴ (v. 284): «*Mes com esta hi a moltes*»: *dones virtuoses*, es sobreentén.

285 però asò és molt llarc de dir.
 A Úrsula trauré a rogle⁹⁵,
 que, a soles, en té onze mil.
 Però apartant totes estes,
 a Maria done el fi⁹⁶,

290 perquè esta és molt més que totes,
 de milions, millenars, mils⁹⁷;
 esta és l'archiu de la gràsia,
 la que acompanyà a son Fill,
 seguí la mort y pasió

295 *hasta* que Déu donà fi⁹⁸.
 Y així que Déu espirà,
 y Maria es quedà así,
 es feu mestra del Apòstols
 y la Lley restituí

300 *hasta* que Déu la cridà.
 En anchels y serafins
 y en mil orquestes de música
 la colocà a on està hui.
 Ampareu als pecadors

305 que ploreu *arrepentits*,
 pues a Vós, *dulse* María,
 un favor demane hui
 y és que per la vostra gràsia
 alcanseu de vostre Fill

310 el que mos perdone a tots
 en lo dia del Chuí
 y pugam *lograr* la Glòria,
 que este és el millor partit.
 Qué os ha paregut, chicotes?

⁹⁵ (vv. 286-287): «A Úrsula trauré a rogle, /que, a soles, en té onze mil»: +traure a rogle 'portar a colació, recordar'. S'està referint a la famosa llegenda de Santa Úrsola i les onze mil vergens, les quals l'acompanyaren en un esforçat pelegrinatge per mar i terra fins a Roma. En tornar-se'n cap a Bretanya foren totes martiritzades en Colònia per les hosts bàrbares dels huns que assetjaven la ciutat. (VORÁGINE, Santiago de la [=Iacopo da Varazze]: Op. cit., II, pàgs. 677-681).

⁹⁶ (v. 289): «a María done el fi»: 'acabe parlant de Maria'; *el fi*, castellanitzat, en compte de *la fi*.

⁹⁷ (v. 291): «de milions, millenars, mils»: es sobreentén de *voltes*. Es tracta d'una expressió ponderativa de regust popular; *milió* és paraula clàssica, que trobem ja en Sant Vicent Ferrer, i també col·loquial de sempre; no és en absolut castellanisme. +*millenar* és foma antiga de *milenar*, igual que *miller* ho és de la més moderna *miler*: totes signifiquen el mateix.

⁹⁸ (v. 295): «donà fi»: 'finà, va morir'.

- 315 Si en tinguéreu només vint
homens com yo en cada poble,
no alsaríeu més el crit.
Pues si és que no esteu contentes
en lo que *hasta* hara vos ha dit,
- 320 aneu, fregueu-se les cuixes!;
si no, rasqueu-se el melic!

3. EL TEMA DE LA DEFENSA DE LES DONES EN LA LITERATURA VALENCIANA DE CORDELL.

Realment és tema poc usual el del col·loqui que ens ocupa i cal que ens preguntem si té algun precedent dins el seu àmbit literari i contra qué o contra qui reacciona l'autor. El títol mateix podria suggerir que va ser concebut i escrit com a reacció a un atac a les dones generalitzat dins l'àmbit de la mateixa literatura popular en qué s'inscriu el nostre text.

El col·loqui sembla reprendre un tema ja tractat abans dins del referit àmbit, com vorem, però no obsta per a que la seua publicació constitueixca, amb totes les conseqüències, una enèrgica reacció contra el que Julio Caro Baroja ha anomenat «*antifeminismo burlesco*»⁹⁹. Per això, abans d'esbrinar quina presència tingué *la defensa de les dones* en la literatura difosa per cegos i col·loquiers a València caldrà fer un lleuger repàs a les provocacions de dit corrent misogin.

3.1. EL TÒPIC DE L'ANTI-FEMINISME BURLESC EN ELS COL·LOQUIS.

L'estés lloc comú de la inferioritat i condició menyspreable de la dona, tan cultivat des de l'Edat Mitjana, es troba ben arrelat en la societat tradicional, fins al punt que alguns s'han complagut inventant denominacions molt expressives i fort insultants per a referir-se despectivament a *les filles d'Eva*, segons ens constatava el Rector de Mislata¹⁰⁰:

⁹⁹ CARO BAROJA, Julio: «[Romances satíricos sobre las mujeres]», *Ensayo sobre la literatura de cordel*, [Barcelona], Círculo de Lectores, 1988, pàg. 212.

¹⁰⁰ [MARTÍ GADEA, Jotxim]: *Tipos, modismes y cosas raras y curiosas de la Terra del Ge arreplegadas y ordenades per un aficionat molt entusiasmada de tot lo d'ella*, Valencia, Imp. de Antonio López y Compa., 1906, pàg. 95.

És una espècie de monomania que patixen alguns hòmens la de voler rebaixar per terra a les dones, traent-los tots els sobrenoms que poden y dient-los *ganao petorrí, gent de la pota badà, femellam* y atres.

Pel que fa a la literatura de cordell en Espanya, Julio Caro Baroja ja va posar de relleu, que «*puestos en una pendiente de antifeminismo burlesco, los romanceristas no perdonan ni a casadas ni a solteras, viejas o jóvenes*»¹⁰¹. En la literatura valenciana de cordell dels segles XVIII i XIX, en la qual s'han incorporat molts plecs d'altres ciutats espanyoles importats i reestampats pels impressors valencians, dit corrent trobà també un ample ressó¹⁰². Un seguit de col·loquis i relacions parlen mal de les dones, i ho fan bàsicament en tres direccions:

a) Ridiculitzen les modes femenines:

Sagrat!, quanta és la *locura*
y quants són els desbarats
que per a anar a la moda
os forgeu y eixecutau!:
eixos flocs, eixes carambes,
eixes escòfies tan grans,
que os poden servir de alforches!
[...]
cegues sempre en les modes,
ni dormiu ni assossegau,
ni oiü missa en devoció¹⁰³

¹⁰¹ CARO BAROJA, Julio: «[Romances satíricos sobre las mujeres]», *Ensayo sobre la literatura de cordel*, [Barcelona], Círculo de Lectores, 1988, pàg. 212.

¹⁰² Són relativament freqüents títols com els següents:

LOS MOTIVOS PARA NO CASARSE. / SÁTIRA GRACIOSA / en que se avisa a todos los hombres los motivos que hay / para no casarse y lo que se pasa con las mugeres, por / los males que descubren. / PRIMERA PARTE. [SEGUNDA PARTE, / en que se sigue el mismo asunto y los chistes de / esta sátira], Valencia, Imprenta y Librería de Manuel López, 1814.

GRACIOSA SÁTIRA / DE LAS FALTAS DE LAS SEÑORAS MUGERES / QUE QUIEREN CASARSE, Valencia, Imprenta de Laborda, calle de la Bolsería, núm. 18, Año 1834.

SÁTIRA JOCOSA / DE LOS NOMBRES, COSTUMBRES Y PROPIEDADES / DE LAS SEÑORAS MUJERES, Valencia, Imprenta de Juna Mariana y Sanz, Lonja 7, 1863.

ARENDA BURLESCA, en la cual se da zurra a las mugeres, y estudiantes, a los tuertos y a los calvos, compuesto por un doctor de secano, [Valencia, s. i., s. a.]

¹⁰³ *Prudent raonament que fa Pepo Canelles a les dametes de escalera abaxo, demostren[t]-les los perjuins de las [sic] sues modes*, en Valencia, por Joseph Estevan, Año 1784.

b) Remarquen les càrregues i disgusts que les dones aporten al matrimoni:

No y ha vida com fadrí,
que en cuansevol puesto cap;
només tin present asò:
«ya t'as casat, ya t'as cagat».

Però vech al mateix temps
que hu així a soles està mal:

yo casar-me em casaria,
si se poguera achustar
que es morira al añ la dona
—però, qué!, vihuen tant!—,

y de este modo un penar,
un *desasosiego* és
al segon añ de casat.

asò és en la qualitat
de que pillean per muller
una de les poques que y a
honrada, prudent y bona,
que si hu aplegues a errar
y pilles una peñora
de les moltes que y a abundan[t]s!

Però, en fi, yo vullc supondre
que per una fortuna gran
pilles una bona dona

digues, qué és lo que *adelantes*
al que aplega el segon añ?
El pa de casa es fa dur:
si tens gana de chuar,
fora casa a tocar mare,

perqué chuar en la dona
no és més que serrar *nogal*..
La dona al segon añ és
un abaecho remullat¹⁸⁴.

¹⁸⁴ *Coloqui nou dels festechan[t]s, primer y segon añ de casat*, Valencia, Imprenta del Presidio, 1848.

c) Publiquen descaradament la seua intrínseca maldat o perversitat:

Huy en dia no ya vergoña
ni en les chóvens ni en les velles,
que la mitad tenen rabo
lo mateix que les paelles.
Micha España he corregut,
he tratat en moltes dones,
y dic que may seran bones:
la que no està agra, put.
Des de el forat de un ambut
en viu a una en vergoña
rascant-se molt bé la roña,
imitant aquel[l] teatro,
y li digui en molt recato:
huy en dia no hi ha vergoña¹⁰⁵.
Entre les dones no et fiques,
que és gent de una casta tal
que, si entre portes te agarren,
has de tindre qué contar¹⁰⁶.

Aquestes mostres són ben eloqüents sobre la desconsideració amb qué popularment i tòpica solien ser tractades les dones en la literatura de cordell, fins i tot en alguns texts pensats per a festejar a les dames o a les fadrines!

Pertot arreu en els texts se les acusa d'un ramat de vicis tòpics, entre els quals es troben més correntment els següents:

1. Llépola o golosa:

y tampoc m'atraparà
dona, si sé que és golosa,
perqué ya té prou treball
el que s'agarra una d'estes:
les tais no volen menchar
ni sardines ni abaecho
ni seba ni cols ni naps,
dient qu'asò e[l]s dóna flato
y que no ho poden pasar;

¹⁰⁵ «Trobo» imprés al final del *Coloqui nou del clavard Tarugo, referent a un fadrí que se'n anà a estudiar a Salamanca*, Valencia, Imprenta del Presidio, 1848.

¹⁰⁶ *Trobos nous per a esplayar el animo cantant els nòbios a les nobles*, Valencia, Imprenta de Laborda, calle de la Bolsería no. 18, [s. a.], trobo núm. 12.

però pastilles, refrescs,
pastisos, carabatat,
llomello fi, pollastrets
y coses així, tal cual.
Ho pasen com una Pascua
y d'así ve a resultar
que, per a aquella es regale,
may el marit pot menchar¹⁰⁷
cuant ell se'n va a treballar:
que se pren una pastilla;
y *después*, ans de dinar,
una tasetta de caldo;
después que ya s'ha almorsat,
una chulleta rostida;
[...]
y [...] per la vesprâ
si es veu un gotet d'orchata
y se chupla en acabant
un poquet de chocolate¹⁰⁸.

2. Deixada o⁺mostina:

Y si, al contrari, és deixada
la critiquen de mostina¹⁰⁹
Tampoc la vull mostina,
perqué y a dona que va
apañada per damunt
y com Déu vol per avall¹¹⁰

3. Bruta:

és *cochina* remataa
[...]
Que té la casa tan bruta
[...]
s'ha olvidat la sal en l'olla
[...]
Qu·a l'arròs [...]

¹⁰⁷ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàgs. 9-10.

¹⁰⁸ *El fadrí en defensa de les dones*. Col·loqui ms., vv. 110-115/118-121.

¹⁰⁹ *El fadrí en defensa de les dones*. Col·loqui ms., vv. 356-357.

¹¹⁰ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàgs. 11-12.

no li ha posat el safrà
[...]
y per fer-se els caragols
s'ha deixat per apañar
la tehua camisa¹¹¹

4. Malfainera i corredora:

que no fa un brot de faena:
sempre per el vehinat.
[...]
ella se'n va a *picos pardos*¹¹².
Tampoc la vullc *andadiega* [sic]
que en casa no em pare may,
visitant a tot lo món¹¹³

5. Interessada:

y com la dona és tan flaca
y és tan interesâ
qu'en amostrar-li dinés
ya la tenim conquistâ¹¹⁴

6. Zelosa:

tot són greñes, males cares
tic-y-tic y tic-y-tac;
que no y a mençada bona;
que si a misa un home va,
per a ella va a arre *puesto*;
que no pot hu saludar
a una dona dabant d'ella,
perqué, si no, y a cantar;
que no y a un punt de *sosiego*
ni sinse riña un dinar;
perqué els selosos y sorts
en malísia són iguals¹¹⁵

¹¹¹ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 132/359/363/365-366/369-371.

¹¹² *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 133-134/401.

¹¹³ *El fadrí*. Col-loqui ms., pàg. 10.

¹¹⁴ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 281-184.

¹¹⁵ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 83-94.

7. Parladora:

parla per los costats
[...]
Perqué diu así y allà
que son marit no treballa
y que es mol afisionat
a que té algun dolor de cap
y pasa tan mala vida;
que no li dóna bastant
per a mantindre la casa;
que sa sogra és tal y cual,
que ses cuñades són brutes,
que son sogre és un tabal¹¹⁶
La meua em fa sis tumors
cuant escomensa a parlar¹¹⁷

8. Vanitosa o presumida:

Y vosaltros, vanitoses,
quant coneixereu lo mal?¹¹⁸
[...] sa muller, que, com diu,
peca per la vanitat¹¹⁹

9. Verinosa i gata moixa:

[...] és minsa
sa muller de ñim y ñam
y que darrere d'ell és
una *culebra* infernal¹²⁰

10. Desdenyosa o dessaborida:

[...] la poca voluntat
que li mostra sa muller¹²¹

¹¹⁶ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 318/328-338.

¹¹⁷ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 437-438.

¹¹⁸ *Prudent raonament que fa Pepo Canelles a les dametes de escalera abaxo, demostran[t]-les los perjuins de las [sic] sues modes*, en Valencia, por Joseph Estevan, Año 1784.

¹¹⁹ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 347-348.

¹²⁰ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 389-392.

¹²¹ *El fadrí en defensa de les dones*. Col-loqui ms., vv. 226-227.

11. Malaltussa:

tampoc vull per a muller
ninguna d'estes que y a
que patixen de migraña,
flato, vapor o atre mal¹²²

12. Fetillera:

d'estes esparamenteres
que perquè si hu ha vegut ans
en lo got ya no veu ella¹²³

13. Pusil·lànime:

[...] del cor tendre
que es desmaien de mirar
degollar un colomi¹²⁴

14. Beata:

Pues si és beata, tampoc
en mi casada es vorà,
questes en ses beaturies [sic]
fan a un home condenar¹²⁵
Yo tinc la dona beata
qu'em fa viure condenat¹²⁶

15. Salamera.

[...] si és salamera,
no dormirà al meu costat¹²⁷

16. Festejadora:

que si sa muller se'n va
en este, en aquell, en l'atre¹²⁸.

¹²² *El fadrí*. Col·loqui ms., pàgs. 5-6.

¹²³ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàg. 6.

¹²⁴ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàg. 11.

¹²⁵ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàg. 7.

¹²⁶ *El fadrí en defensa de les dones*. Col·loqui ms., vv. 433-434.

¹²⁷ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàg. 8.

¹²⁸ *El fadrí en defensa de les dones*. Col·loqui ms., vv. 202-203.

17. Festera:

Tampoc serà ma muller
la que li agrada ballar
tocadora de guitarra
o aficionada a cantar,
perqué estes sols volen festes¹²⁹

El col·loquier Vicent Anglés i Llibèrio (1801-1847) exclamava i no era l'únic:

Y en fi, per dir-o de una,
perqué ya me vaig cansant,
no la vullc franca, *embustera*,
presumida, remislada,
chismosa, coqueta, tonta,
cochina, destarifada,
soberviosa, antoixadisa,
envechosa, dominante,
loca, sosa, parladora,
nina, rabiosa, *taimada*,
magansesa... y quin dimoni
serà capàs d'apurar
les faltes de totes elles,
si n'i ha per a pedre el cap!¹³⁰

3.2. LA DEFENSA DE LES DONES EN ELS COL·LOQUIS.

Com bé es pot concloure en vista de tot açò, no mancaven les provocacions. Ni mai han mancat conreadors d'un tal anti-feminisme burlesc en la literatura en general, contra els quals, d'un altre costat, han alçat la veu diversos oponents:

El tópic es tentador [...] desde la Edad Media, en que caballeros galantes hubieron de salir en defensa de las dueñas frente a clérigos misóginos más que moralizadores¹³¹.

Aquella defensa que en un altre pla havien emprés cavallers galants, prou segles després la consideraran necessària els plebeus en la seua pròpia literatura. I a València trobem mostres molt curioses d'oposició al tòpic.

¹²⁹ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàg. 7.

¹³⁰ *El fadrí*. Col·loqui ms., pàgs. 13-14.

¹³¹ CARO BAROJA, Julio: «[Romances satíricos sobre las mujeres]», *Ensayo sobre la literatura de cordel*, [Barcelona], Círculo de Lectores, 1988, pàg. 212.

Amb tal intenció s'escrigué, probablement a Sevilla, una *RELACIÓN EN FAVOR DE LAS SEÑORAS MUGERES*, diutesca, moltes voltes reeditada¹³² i que els valencians van conèixer gràcies a reimpressions fetes, primer per Agostí Laborda¹³³, i després, ja en el segle XIX, per la seua filla Maria Teresa:

DISCRETA Y DIVERTIDA RELACIÓN / que un amante poeta compuso en alabanza de las da- / mas, elogiando sus muchas y bellas propiedades, para / decirla cualquier galán en un estrado, / loándolas como se merecen. / PRIMERA PARTE, Valencia, por la hija de Agustín Laborda, en la Bolsería, 1822¹³⁴.

El mateix any d'aquesta reimpressió eixia a llum, igualment de dit obrador, una

SÁTIRA GRACIOSA / de los ciento y ocho motivos que manifestamos las mugeres por los cuales / los hombres deben casarse, estimarnos / y querernos, pues por razón natural / nos quieren y nos aman, como / no lo pueden negar. [OTRA SÁTIRA AL PROPIO INTENTO], Valencia, Imprenta de Laborda, en la Bolsería, núm. 18, año 1822¹³⁵,

reeditada més tard, en els anys quaranta o cinquanta¹³⁶, i que reaccionava contra un cert romanç precedent:

¹³² AGUILAR PIÑAL, Francisco: *Romancero popular del siglo XVIII*, Madrid, C.S.I.C., 1972, núm. 1093: *Relación en favor de las señoras mugeres*, Sevilla, Viuda de López de Haro, s. a.; núm. 1368: *Relación en favor de las mugeres*, Córdoba, Rafael Rodríguez, s. a.; núm. 1369: *Relación en favor de las señoras mugeres*, s. 1., s. i., s. a.

¹³¹ AGUILAR PIÑAL, Francisco: *Romancero popular del siglo XVIII*, Madrid, C.S.I.C., 1972, núm. 1367: *Pasmosa y dulce relación que un amante poeta compuso en alabanza de las damas y para que cualquier galán la represente en algún estrado, pintándolas como se merecen. Primera parte*. Valencia, Agustín Laborda, s. a.

¹³⁴ Biblioteca Serrano Morales: Romances C. 1, núm. 139.

¹³⁵ Biblioteca Serrano Morales: Romances C. 2, núm. 613.

¹³⁶ Biblioteca Serrano Morales: Colección de Romances, sig. A-13/256, núm. 132: *SÁTIRA GRACIOSA / de los ciento y ocho motivos / que manifestamos las mugeres / por los cuales los hombres deben casarse, estimarnos y que- / rernos, pues por razón natural nos quieren y nos aman, como no lo pueden negar. [OTRA SÁTIRA AL PROPIO INTENTO]*, Valencia, Imprenta de Laborda, calle de la Bolsería, núm. 24.

La imprenta de Laborda canvià el tradicional núm. 18 pel 24 del mateix carrer sols amb Agostí Laborda i Galve, nebot de Maria Teresa, en la dècada dels anys quaranta. Cf. SERRANO Y MORALES, José Enrique: *Reseña histórica en forma de diccionario e las Imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico en España, hasta el año 1868, con noticias bibliográficas de los principales impresores*. Valencia, Imprenta de F. Domenech, 1898-99, pàg. 247.

¿Viste, Marica, el papel
que publicaron los ciegos
con cuarenta y ocho motivos
para que no nos casemos?
Estamos bien habiadas,
si todas no defendemos
tantas cosas como dicen
de nuestro infeliz sexo.

També deu ser coetàni el col·loqui manuscrit titulat *El fadrí / en defensa de les dones*¹³⁷, compost en la seua joventut per aquell a qui véiem més amunt posar-les de volta i mitja, Vicent Anglés i Lliberio (1801-1847). Es tracta d'un text que no va ser difòs a través de la impremta, sinó de forma oral en vida de l'autor i potser també després per algun que altre col·loquier, i molt interessant perquè recull, refutant-les, moltes de les acusacions tòpiques llançades contra la companya de l'home.

Trobem, per tant, que no era desconegut el tema de la defensa de les dones en la literatura de cordell a València, especialment des de la segona dècada del segle XIX.

Però, no ens portem a confusió, tals romanços i col·loquis naden en un mar d'anti-feminisme de proporcions enormement majors. Com si no fóra prou que l'escarni anti-femení es trobara pertot, cadascun dels texts referits té el seu particular romanç opost. Així, la *DISCRETA Y DIVERTIDA RELACIÓN...* es publicà a València junt amb una

*SEGUNDA PARTE, / EN LA QUE SE PROSIGUE LA RELACIÓN / burlesca contra las mugeres, donde se declaran los desengañados abestru- / ces que son, poniéndoseles como ellas merecen, compuesta por el doctor / Zancajo, primo segundo de la burra de Balam, con lo demás que verá el discreto*¹³⁸,

i que comença:

Señores, yo soy el mismo
que en aquesta misma sala
y ante este mismo auditorio
me puse a loar las gracias
de las señoras mugeres.
Si la idea no me engaña,

¹³⁷ Biblioteca Serrano Morales: sig. 7116.

¹³⁸ Biblioteca Serrano Morales: Romances C. 1, núm. 139.

esto es así. Pues ahora
vengo a decir en voz clara
que me retrato de todo
y es mi opinion la contraria;

La *SÁTIRA GRACIOSA /de los ciento y ocho motivos...*, com s'ha vist, es queixa d'un injuriós romanç anterior, donant-se, a més, la circumstància que ací són únicament les dones les que reaccionen. I, finalment, la relació *d'El fadrí/en defensa de les dones* la va compondre Anglés després d'haver-se despatxat amb elles en un col·loqui anterior titulat, rònegament, *El fadrí*, en el qual fa un exhaustiu repàs a les, per a ell, incontables faltes femenines.

La distància temporal del col·loqui editat per Joan Batiste Llopis, respecte als esmentats, és considerable i suposa, per tant una represa del mateix tema, que potser el 1857 estava ja un tant oblidat. Quina és, en contrast, la novetat del *Coloqui. La defensa de les dones?*: puix el fet que no es trobe polarment lligat a cap altra relació o romanç de signe contrari i també que és l'únic col·loqui en valencià escrit en defensa de les dones que fins ara s'haja estampat en lletres de motle.

Pel que fa al pensament que reflectix, cal dir que, situat plenament dins el corrent popular opost a l'anti-feminisme burlesc, presenta, amb matissos, diversos arguments ja esgrimits pels seus predecessors. Ara voré d'enunciar dits arguments tal i com apareixen en els texts:

A. RELACIÓN EN FAVOR DE LAS SEÑORAS MUGERES:

1. Les dones són tan imprescindibles per a l'home com el menjar: «*es la muger, si se mira, / tan precisa para el hombre / como su propia comida / [...] pues [...] Dios [...] / dispuso con toda prisa / que Adán tuviese muger, porque más gustoso viva*» (vv. 66-68/71/74-76).

2. Són la sal de les festes: «*Y esta razón en qué estriva? / En que así como la sal / es sazón de las comidas, así las mugeres son / cierta sal de más estima / con que sazonan las fiestas, / alegran y regocijan*» (vv. 120-126).

3. La dona és l'alleujament de les fatigues de l'home: «*Es compañera leal / y es la que en aquesta vida / le ayuda a llevar a el hombre / el peso de sus fatigas*» (vv. 137-140).

4. Les dones són les que ens porten a tots al món, són les nostres mares: «*A ellas debemos todos, / después de Dios, ser y vida, / porque en ellas recibimos / el alma que nos anima*» (vv. 173-176).

5. Són gracioses i atractives: «*Ellas en todos primores / tienen gracia muy cumplida / [...] y en efecto todas sois / amigables y atractivas, / [...] sois de todos honra y dicha*» (vv. 189-190/199-200/228).

6. N'hi ha de nobles, virtuoses i il·lustres: «[...] *las muchas y ennoblecidas / virtudes con que adornáis / a vuestras personas mismas. / [...] Estrellas sois de grandeza, / astros en la hidalguía*» (vv. 234-236/241-242).

B. SÁTIRA GRACIOSA /de los ciento y ocho motivos que manifestamos las mugeres por los cuales / los hombres deben casarse, estimarnos / y querernos, pues por razón natural / nos quieren y nos aman, como / no lo pueden negar. [OTRA SÁTIRA AL PROPIO INTENTO]:

1. El que es casa és perquè vol: «¿Quién [...] *los llama / y quié va a pretenderlos? / [...] / ¿Quién los manda que se casen?*» (S. G., vv. 9-10/13).

2. Gràcies a la dona es pot gaudir el plaer del matrimoni: «¿*No saben que el que se casa / goza del dulce Himeneo / [...]?*» (S. G., vv. 21-22).

3. Són sempre les dones les que cuiden dels hòmens: «*Quien los asiste en la cama, / si les duele la cabeza, / es la moza, es la manceba, / o es la muger y doncella. / Y apenas caen enfermos, / tienen bien quien los asista*» (S. G., vv. 29-34).

4. Els hòmens també cometten faltes com les dones: «*gastan en los cafés, / fondas y otras bobadas / [...] también regañan ellos, / que por bien poco se enfadan / [...]*» (S. G., vv. 39-40/43-44).

5. És injust que la dona siga esclava i joguet de l'home: «*Pues tener marido / es tener un amo / que todo nos quita / [...] Tomen una esclava, / compren una mona: / diviértanse con ella, / no con mi persona!*» (O. S., vv. 13-15/21-24)

6. El matrimoni en si és bo i sagrat i s'ha de viure amb amor: «*quiero casamiento, / porque Dios lo manda, / porque en sí es bueno, / amándose todos / como es de derecho*» (O. S., vv. 96-100).

C. El fadrí / en defensa de les dones:

1. És injust que siguin sistemàticament menyspreades sense fer cap distinció: «*Tots sempre contra les dones / y les pobretes callant. / Prou treballs se tenen elles, / perquè, si anem contemplant, / —vinga la cosa com vullga—, / la dona sempre cau baix. / [...] De manera s'[ha] arreglat, / siga com vullga la dona, / que sempre li han de trobar / faltes per apariar d'ella*» (vv. 15-20/412-415).

2. Els que més diuen mal de les dones, sempre els van darrere: «*Perqué tots els que més chillen / y d'elles dihuen més mal, / publicant les seues faltes, / si van Vostès a mirar: / sempre darrere les dones!*» (vv. 25-29).

3. Les faltes de les dones són absolutament equiparables a les dels hòmens:

«*La hu diu mol enfurit: /yo nunca podré surar, /perqués ma muller golosa. / [...] / Y tu, que vas a chuar / en los teus al truc-y-flor / y beus més del regular?»* (vv. 103-105/124-126); «*L'atre diu que sa muller / és cochina remataa, que no fa un brot de faena: / sempre per el vehinat. / [...] / Y tu, que a verenan vas / totes les boquetes nits / a lo que no pots gastar?»* (vv. 131-134/158-160); etc.

4. La dona si meneja la llengua és perquè no té una altra arma de defensa: «*Que parla per los costats. / Repareu quin sacrilechi! / [...] / Pues si no tenen otra arma, / en qué s'han de defensar?»* (vv. 318/323-324).

5. El qui es casa és perquè vol, i sovint per convinència, així que ha de respectar la dona: «*de fadrins estan rabiant / per novia per a casarse / y, així que hià hu an lograt, / ya reneguen de la dona. / Pues per a qué s'han casat? / Per a lliurar-se de quintes, / per a tindrè a qui manar / y remei a totes hores. / Pues no teniu que parlar, / aguanteu lo que vos toque»* (vv. 450-459).

6. «*El que té dona ho té tot*» (v. 481).

Si fem un breu repàs als arguments que esgrimix el *Coloqui. La defensa de les dones* es poden vore les estretes coincidències pel que fa a tres de les cinc raons defensives que adduïx:

a) «*La dona és un molí / de recapte per a el home / en cuant se pot ocurrir / [...] / És el fomen[t] de la casa, / el conreo del marit*»: L'argument A. 3. «*le ayuda a llevar a el hombre / el peso de sus fatigas*», és el mateix. També ho és el B. 3.1 el C. 6. «*El que té dona ho té tot*».

b) Les faltes de les dones i les dels homens són equiparables: L'argument B. 4. és coïncident. I també el C. 3. és exactament el mateix: el col·loqui *El fadrí en defensa de les dones* s'estén amplament detallant-les.

c) La dona és tan imprescindible com l'home en la vida: L'argument A. 1. «*es la muger, si se mira, / tan precisa para el hombre / como su propia comida*» és pràcticament el mateix, per bé que la seua formulació té un matís despectiu que no trobem al col·loqui propietat Joan Batiste Llopis. També es correspon en part l'argument A. 2. «*las mugeres son / cierta sal [...] / con que sazonan las fiestas*», puix que, de fet, el *Coloqui. La defensa de les dones* posa com a prova principal, entre altres, que en «*un sarau / [...] / si no hi a dona que [...] valle, / tots s'entrenten achupits!*».

Els dos arguments restants, que anomenem d) *Dones n'hi ha de roïnes, però homens també* i f) *Les dones tenen igual dignitat a la del marit*, són apartacions de l'autor del col·loqui estudiat, encara que el primer d'ells ve a ser en realitat una variant del b).

Per a acabar, observem com el Rector de Mislata, que es pot considerar

com a una veu del poble, després de recordar-nos que en el seu temps alguns escarnien les dones amb diversos sobrenoms despreciatius, en fa una defensa proposant justament arguments idèntics als que hem trobat esgrimits als col·loquis:

[...] com si elles no mereixqueren tan[t] de respecte y consideracions com ells [*a ARG. d)*] o d'ahí en avant; y a tot això eixos mateixos les busquen ensé que les necessiten [*a ARG. C. 2.)*], convençuts com tots de qu'en la casa que no hi a dona, ni hi a orde ni concert en res, ni tampoc alegria completa [*a ARG. a)*]. [...] Y és que el món fa poch preu d'elles, creent que totes són iguals [*a ARG. C. 1.)*]. Per a respetar-les y tractar-les bé devem mirar-se en l'espill de la nostra mare y així a lo manco respetarem y posarem en bon lloch a les que siguen com ella [*a ARG. A. 4.)*]¹³⁹.

¹³⁹ [MARTÍ GADEA, Jotxim]: *Tipos, modismes y cosas raras y curiosas de la Terra del Ge arreplegadas y ordenades per un aficionat molt entusiasmat de tot lo d'ella*, Valencia, Imp. de Antonio López y Compañía, 1906, pàgs. 95-96.

COLOQUI.

LA DEFENSA DE LES DONES.

Atensió noble auditóri,
aquells qu'em bullguen ouir;
y aquells qu'es bullgen anar
chens de falta nos fá así.
El silénsi els encarregue
pera que prengueu b'el fil,
y no's pensen que es cuento
lo que vach á referir,
qu'es un poquet mes que eixemple
asó que yo els vach á dir:
es tan sért com l'Evanchéli
y no sen vá el que u ha dit,
que yo en la sunte qu'em póse
sempre procure el eixir.
Ixca el valerós Roldan,
Carlo-Magno vinga así;
també el insigne Oliveros
y cuants ni havia allí.
Los doce Pares de Francia
vullc que machuden á mí
á defendre esta batalla: •
també bullc que vinga el Cid,
aquell que mataba als móros,
que també em fa falta así;
despues que vinga Sanson,
tambe el nesesite hui;
pero este no vindrá,
estic ven persuadit,
perque quedá molt calent
y per Dádila patí,
perdé la fórsa , el feu sego,
y per últim va morir,
ó se mata ell mateix,
pero aixó es molt llarc de dir,
y si dic la segua historia
la megua no es podrá dir.
Atensió , pues , que ya vá;
homens , dónes , chiques , chics,
que pera tots aprofita
lo de hui per lo de air,
y el que ó pensará demá
molí millor podrá arguir.

Tampoc vullc ningú de estos
que estos ya varen morir,
y vivint yo sobre asóles
á defendre pit á pit
á les ninfes dulsínees
descendents del Parais
á on el nóstre pare Adan,
pega el primer esclafit
en la nóstra mare Eva;
pero tinc mes que advertir,
que Adán cls posaba els noms
als animalets, y allí
acudien á parelles;
y cavilaba entre sí
al véurelos tots á pares
y encontrarse ell fadrí.
En esta cavilasió
li entra són y sa dormí:
Deu li arrancá una costella
y d'ella li forma allí
una perfectá femella
així com un serafí:
tau dispósta, tan gallarda
com la pinten els escrits;
y tenint ya compañera
en quí poder arguir,
contempleu qué li diria;
li dia lo que yo dic:
Carne de mis propias carnes
acóstat mes capa si;
hueso de mis propios huesos,
lo que bolia ya eu tinc.
En asó vingue l'aserp
jamelantlos per mil fins,
y fentlos dos mil proyéctes,
el tentá, y caigué en delit.
Entonses perdé la grasia,
la que en cara plorem hui
el amare mós de la poma
que els hòmens portem así;
y com Adan caigué entonses,
tots caent anem seguint.

Quí em dirá mal de les dónes
 diré que no te chuí,
 y daré la nota, y próbes
 que la dóna es un molí
 de recapte pera el hóme
 en cuant se pót ocurrir.
 En el vestir la familia,
 ella li guisa, li plancha,
 li cus, la que sap cusir,
 la que no, fila en barata,
 tot aixó fá cap á un fi.
 Que la que en vindre el dumcnche
 trau l'home com un espill,
 cumplix en sa obligasió,
 y ningú té res que dir:
 es el fómen de la casa,
 el conreo del marit;
 si pega per mal, l'arcgleu,
 li entren per bóns camins,
 s'el arrollen y el cabdelleu,
 y s'el chiten en lo llit.
 Un'atra floreta em queda
 á cullir d'este chardi:
 elles mamen y desmamen,
 donen á mamar, y en fi
 son el molí del recapte
 que en l'atra plana els diguí.
 Diuen que niá de males,
 yo tambe dic qu'es així:
 pero estes son aquelles
 que avóltes solem dir
 que foren caritatives.
 ¿ y qui els ha de contradir?
 Lo d'elles eu farán trósos,
 y ningú pót arguir.
 ¿ Y homens no hiá de mals?
 ¿ Mes que mals , rcmalaitis,
 barateros , intrigaos,
 orgullosos , mandarins,
 chuadors , saltabarrancs,
 y prostituts mes de mil?
 Y un'atra cósa que'em calle
 no es moga mes gresca así.
 case en qui case la dona,
 no pót lograr mes partit
 qu'es el que yo esplicaré:
 si es cheneral, chenerala,
 si es coronel, coronela,
 si es capitá, capitana,

si es sargento, sargentina,
 si es llaurador, llauradora,
 y si es móncha estar tancada;
 á fé que cuant se revól
 la naturalea humana
 be ya alguna que li pena
 y ensomía que es casada.
 Que voleu mes, sicateros,
 feules en una ensalada,
 pégali, y si té malisia
 y la acarisies, li pasa.
 Si que hiá algunes d'estes
 que li diguen al marit:
 m'en vach á les Cuarant'hores
 que hara están en sen Martí
 y pasen á sen Lloréns,
 y á vóltes hasta el brosqul
 peguen una escorreguda
 y es guañen pera un vestit
 y á poqueta nid, á casa,
 y no fan falla al seu llit.
 Ay dels hómens que ambulants
 aneu per eixos camins;
 tan carreters, arrieros,
 marchants, mariners, en fi,
 les sent, les dossentes llegues
 si no paseu mes á dins;
 ells fan allá lo que volen,
 y la dóna es queda así:
 volen qu'estiga reclusa
 hasta que vinga el fadrí.
 ¡ Justicia, y no por mi casa!
 tot lo mon espira així,
 no'sprou que cuant els homens venen
 els ixen á resibir,
 els peguen dos mil abrasos,
 pronto els muden de vestit,
 els maten si té algun poll,
 ¿ pues qué voleu mes, cabrits?
 ¿ Que les cabres os retosen,
 que os tóquen el violí,
 y que os netechen larquet
 tot lo robell del camí?
 Hara bólguera saber
 que quí es el home , quí,
 que no defen á la dóna
 ú que no tinga sentit
 ó l'hachen fet soldat ras,
 y hacha perdut el fusil,

y en cara estant ras li tóca
á defendre este partit,
y deu defendre á la dóna
ya que sa mare el parí.
Unatra próba os faré,
y os quedareu convertits
aneu, y feu un sarau
de flautes , de violins,
de figles y de fogóts;
de cornetes, de clarins,
y que tóquen valsos nóus
que nunca s'hachen uit
¡ sino hiá dona qu'els valle
tots sen contren achupits!
al revés si es que hiá dónes,
allí es peguen quatre crits,
al qu'está apagat l'ensenen,
consólen al aflichit,
y en les seues raonetes,
al tonto el fan sobre eixit.
¡ Si que en aquestes tertulies
es peguen alguns pesics
pero aixó se ú andú l'aire,
y tot lo mon trau partit!
no ya sarau sinse dóna,
ni comÉdia, ni motí;
con que es dir que en totes parts,
ha de haber dóna en lo mich.
Si, señor, y si nos falla el sentit
com les salses al guisao
pera estar ven aplaudit.
Digau la história de Ester
en quant á Asuero ablani,
y feu castigar á Aman
aquella mateixa nit
en les seues llagrimetes,
y eu lograra el mal espirít
sino fora per Ester.
Hara pasem á atre escrit.
¡ Qui lliurá en dos mil tragedies
sino Micól á Davit,
quant els perseguí son sógre
sense tindre mes delít
que en les pedres y la fona
matarli aquell enemig
que li perturbaba el órde,
pero al cap logra partit;
que aquell que alcanza raó,
la té de dia y de nit.

Ixquen els autors al frente
que en mí bullgen contradir,
que han escrit sobre les dónes,
que borren els seus escrits,
y si es que no els han borrat
els vorrarán desde hui.
Hara vorán qué es la dóna,
¡ quant el mateix Chesucrist
vingé del sél, á la térra
pera el pecat redimir;
es feu hóme en lo seu ventre,
despues mamá del seus pits,
seguí la seua carrera
hasta que enclavat morí!
Tambe habia allí dónes;
tambe varen acudir
la presiosa Magdalena,
la Dolorosa, y aixi
la Verónica en lo manto
el rostro li vá pulir,
Prócula la de Pilato,
segons consta en los escrits.
Estánt en estes contiendes
tambe li dia al marit:
no castigues á eixe reo,
mira que tindrás mal fí.
Y ell per no pédre el empleo
en la mórt vá consentir;
pero en lo que toca empleos
aixó encara seguix hui:
hiá qui es pósa á trenta cares,
y per el interés vil
de pesetes y faldetes
neguen hasta Chesucrist.
Ya sabeu que morí Deu,
y sabeu per qué morí;
fon per dir la veritat,
y tots els treballs patí.
Ve mos dia aquell refrá
qu'els presos mos solen dir
la verdad por las espaldas,
y el escribano , escribir.
Me dirán esta es asóles,
hara torne arrere, y dic:
bóna seria Santa Ana
quant á María parí,
y tambe la reina Saba
de sigles arrere escriu
que li feu oració al abre

que habia Deu de morir,
 á on d'ell se feu la creu
 y tots los treballs patí:
 mes com ésta hiá moltes
 pero asó es molt llarc de dir.
 A Ursula trauré á rógle
 que á sóles en te once mil,
 pero apartant totes estes
 en María done el fí,
 perque ésta es molt mes que toles
 de milions , millenars , mils,
 ésta es l'archiu de la grasia
 la que acompanyá á son fill,
 seguí la mórt y pasió
 hasta que Deu doná fí,
 y aixi que Deu espirá
 y María es queda á sí,
 es feu mestra d'els Apóstols
 y la lley restitui
 hasta que Deu la cridá
 en ánychels y serafins

y en mil orquestes de música
 la coloca á on esta hui.
 Ampareu als pecadors
 que ploren arrepenitits;
 pues, á Vos , dulce María,
 un favor demané hui,
 y es, que per la vóstra grasia
 alcanseu de vostre fill
 el que mos perdone á tots
 en lo dia del chuí,
 y pugam lograr la glória
 que este es el millor partit.
 ¿Qué os ha paregut, chicótes?
 Si en tinguereu no mes vint
 homens con yo en cada póble,
 no alzarieu mes el crit;
 pues si es que no esteu contentes
 en lo que hasta hara vos ha dit,
 aneu fregueuse les cuixes,
 si no rasqueuse el melic.

TROVOS.

*En este mon tot va tórt,
 y el que el feu dret cl deixá.
 despues vingué, y suá en l'hort
 pero póc aprofitá.*

Tots busquen la segua sórt,
 á aquí millor la tindrà
 hiá viu que t'embecha á un mórt
 que es morí y res li deixá,
en este mon tol va tórt.

Adan ya s'en tortillá
 que fon el hóme primer;
 el presépte quebrantá,
 ¿pues y els átres que han de fer?
y el que el feu dret el deixá.

Despues de fet est'exórt
 el Pare Etern el reptá,
 mes Deu manteninse fórt
 a paparo s'obligá,
despues vingué, y suá en l'hort.

La mórt y pasió pasá
 pera salvarmos á tots;
 en lo chuí se sabrá
 pera els que erraren els vóts,
de molt póc aprofitá.

*En la calor del verano
 y en el rigor del invierno
 puede criar una flor
 Dios á la punta de un cuerno.*

El alto Dios Soberano
 que esta máquina sostiene
 con su poder limpio y sano,
 el que á todos nos mantiene
en la calor del verano.

Falla decir lo mejor,
 el no creer la increencia
 que Dios con perfecto amor
 con su virtud y prudencia
puede criar una flor.

Vino desde el Padre Eterno
 y en Maria se engendró
 para hacer temblar el infierno
 y á media noche nació
en el rigor del invierno.

Rey soberano y eterno,
 rey de reyes, sin igual,
 es solo nuestro gobierno,
 puede como Celestial
Dios á la punta de un cuerno.

Es propiedad de Juan Bautista Llopis, ciego de Alacuás.

